МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Кафедра митної справи та товарознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему

Специфіка митного регулювання ринку зерна

Здобувача вищої освіти 2 курсу,
МММз- 22-1 групи,
спеціальності 073 «Менеджмент»
ОПП «Менеджмент митної справи»

підпис здобувача вищої освіти

Овдієнко Неля Анатоліївна

Науковий керівник
науковий ступінь вчене звання

підпис керівника

Бережнюк Іван Григорович, д.е.н., проф.

Гарант освітньої програми
науковий ступінь вчене звання

підпис керівника

Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., проф.

Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи та товарознавства
протокол від 24.01.2024

підпис завідувача кафедри

Зубрицький Артур Ігорьович, к.е.н.,

Ірпінь 2024

Реєстрація № 5 31.01.2024
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до розгляду

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат попереднього захисту
(оцінка) (дата) (підпис)

Результат захисту ВТ (одноголосно) 14.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Л.В. Дяківська
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: О.В. Урбанська
(підпис) (ініціали, прізвище)

О.Я. Маковська
(підпис) (ініціали, прізвище)

Т.В. Макаренко
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
Зміст випускної роботи якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 20			
Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10			
Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5			
Рецензент	від 0 до 5			
РАЗОМ БАЛІВ*	**від 0 до 40**			
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
Доповідь	від 0 до 15			
Роздатковий матеріал	від 0 до 10			
Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25			
Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 60**			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	65		

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
65	D	3 (задовільно)	14.06.2024	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачкафедри митної справи
та товарознавства
_____О. П. Гребельник

Завдання на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти
Овдієнко Неля Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

. Тема кваліфікаційної роботи Специфіка митного регулювання инку зерна
. Строк здачі закінченої роботи_____
. Цільова установка та вихідні дані до роботи
Мета роботи полягає в дослідженні теоретико-наукових засад итного регулювання, аналізу митного регулювання продовольчих оварів та виокремленні напрямків удосконалення цього регулювання врахуванням зарубіжного досвіду.
Об'єктом роботи є процес митного регулювання ринку зерна.
Предметом роботи є науково-теоретичні основи та практичні засади дійснення митного регулювання ринку зерна.
. Перелік графічного матеріалу
_____
_____
_____
. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП……3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ……6
1.1. Теоретичні засади та принципи митного регулювання ринку зерна……6
1.2. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна……17
РОЗДІЛ 2. МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ……29
2.1. Особливості формування і функціонування ринку зерна в Україні……29
2.2. Торгові відносини України на ринку зернових культур……35
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЗЕРНА……42
3.1. Проблеми митного регулювання ринку зерна……42

6. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк вико ро
		За планом
1	2	3
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	26.09.2022
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	02.11.2022
3	Видача завдання науковим керівником	04.02.2023
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	06.05.2023
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	02.09.2023
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	03.10.2023
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	23.11.2023
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.12.2023
9	Попередній захист роботи	21.12.2023
10	Отримання відгуку керівника роботи	15.01.2024
11	Отримання зовнішньої рецензії	31.01.2024
12	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	24.01.2024
13	Захист роботи	14.02.2024

7. Дата видачі завдання «22» 02 2023 року

8. Керівник кваліфікаційної роботи _____ Березкіна У. Г.
(підпис) (прізвище, ініціали)

9. Гарант освітньо-професійної програми _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти
Осуленко Н.А. _____
(прізвище, ініціали) (підпис)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

Ринкові реформи в Україні супроводжуються глобалізацією та лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, що визначає цілі, функції та механізми митного контролю, посилює значення митного декларування та митних формальностей зернової продукції при перетині митного кордону. Тому тема, обрана здобувачем, є актуальною.

Завдання на кваліфікаційну роботу, отримане здобувачем вищої освіти, дозволяє з належною повнотою висвітлити обрану тему дослідження, зосереджуючи основну увагу на теоретичному дослідженні та практичній реалізації специфіки митного регулювання ринку зерна.

Робота в теоретичному плані ґрунтовна, узагальнено теоретичний матеріал за обраною темою.

Виконана кваліфікаційна робота за змістом відповідає завданню та методичним рекомендаціям до написання кваліфікаційних робіт.

Основну мету – аналіз сучасного стану митного регулювання ринку зерна в Україні та визначення рекомендацій щодо його вдосконалення - досягнуто.

Недоліком роботи є недостатнє використання даних митної статистики за обраним напрямком дослідження. Доцільно було б використати додатки.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ ____ _____
(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота здобувача вищої освіти
Овдієнко Неля Анатоліївна

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «04» 02 2024 № 8 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри митної справи _____ Артур ЗУБРИЦЬКИЙ
(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Овдієнко Нелі Анатоліївни

Специфіка митного регулювання ринку зерна

Сільськогосподарське виробництво відіграє особливу роль в економіці держави, адже від рівня його розвитку залежить продовольча безпека, економічне зростання та активна позиція держави на світовому ринку агропромислової продукції. Головним завданням митного регулювання сільськогосподарського виробництва є забезпечення його ефективності, конкурентоспроможності та стабільного розвитку.

Здобувачем досліджено роль митної політики в регулюванні ринку зерна в Україні, висвітлено особливості формування і функціонування ринку зерна в Україні та торгові відносини України на ринку зернових культур. Окремий розділ роботи присвячено проблемам та напрямам удосконалення митного регулювання вітчизняного ринку зерна.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу автором наглядно демонструє проведений аналіз проблеми дослідження у текстовому вигляді, а також викладений ілюстрований матеріал специфіки митного регулювання ринку зерна.

Недоліком роботи є недостатнє висвітлення питань, пов'язаних з виконанням митних формальностей, зокрема, справлянням митних платежів, процедур митного контролю за окресленою темою дослідження.

Загальний висновок і оцінка роботи дослідження є оригінальним, повним, відповідає вимогам для робіт такого типу, а автор після успішного захисту заслуговує позитивної оцінки.

Рецензент, директор ТОВ «АСК-ЛТД» _____ Андрій ТАМЧЕНКО

«____»_____2024 р.

ННІ економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Овдієнко Неля Анатоліївна

Курс/група _____МММз-22-1_____

Тема дипломної роботи

Специфіка митного регулювання ринку зерна

П. І. Б. наукового керівника

Бережнюк Іван Григорович

Дата захисту:

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,00%
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,00%, цитат 4,25%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

ЗМІСТ

ВСТУП……..…3

РОЗДІЛ 1. РОЛЬ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ……..……6

1.1. Теоретичні засади та принципи митного регулювання ринку зерна……..….6

1.2. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна……..…17

РОЗДІЛ 2. МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ……..29

2.1. Особливості формування і функціонування ринку зерна в Україні……29

2.2. Торгові відносини України на ринку зернових культур…….….35

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЗЕРНА……..…42

3.1. Проблеми митного регулювання ринку зерна…….42

3.2. Пропозиції щодо удосконалення митного регулювання ринку зерна……...48

ВИСНОВКИ……..……54

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….57

ВСТУП

Актуальність дослідження «Специфіка митного регулювання ринку зерна» обумовлена кількома факторами.

По-перше, зерно є однією з найважливіших сільськогосподарських культур у світі. Воно є основним продуктом харчування для мільйонів людей, а також використовується в промисловості для виробництва борошна, круп, олії, спирту та інших продуктів.

По-друге, Україна є одним з найбільших виробників і експортерів зерна в світі.

По-третє, митне регулювання є важливим фактором, що впливає на розвиток ринку зерна. Митні платежі, квоти та інші обмеження можуть впливати на ціни на зерно, обсяги торгівлі та конкурентоспроможність українських виробників.

По-четверте, дослідження специфіки митного регулювання ринку зерна відіграє важливу роль щодо аналізу сучасного стану митного регулювання ринку зерна в Україні.

Окрім цього дослідження визначається наступними аспектами.

Економічний аспект. Зерно є важливою статтею експорту України, тому досконале митне регулювання ринку зерна сприятиме збереженню та зростанню його конкурентоспроможності.

Соціальний аспект. Зерно є основним продуктом харчування для мільйонів людей, тому досконале митне регулювання ринку зерна сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки України.

Політичний аспект. Зерно є важливим інструментом зовнішньої політики України, тому досконале митне регулювання ринку зерна сприятиме зміцненню економічних відносин України з іншими країнами.

Враховуючи сказане вище, дослідження специфіки митного регулювання ринку зерна має велике значення як для самих митних органів, так і для суспільства в цілому.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану митного регулювання ринку зерна в Україні та визначення рекомендацій щодо його вдосконалення.

Мета дослідження потребує розв'язання таких **завдань:**

— розкрити теоретичні засади та принципи митного регулювання ринку зерна;

— охарактеризувати сценарії стратегічного розвитку ринку зерна;

— систематизувати особливості формування і функціонування ринку зерна в Україні;

— обгрунтувати торгові відносини України на ринку зернових культур;

— проаналізувати проблеми митного регулювання ринку зерна;

— розробити пропозиції щодо удосконалення митного регулювання ринку зерна.

Об'єктом дослідження є митне регулювання ринку зерна.

Предметом дослідження є вивчення специфічних особливостей митного регулювання ринку зерна в Україні.

Методологічна основа дослідження:

1. Аналіз наукових джерел. Цей метод дозволив систематизувати теоретичні знання про митне регулювання ринку зерна, включаючи його основні принципи та підходи.

2. Системний аналіз. Цей метод дозволив вивчити системні властивості та взаємозв'язки між різними аспектами митного регулювання ринку зерна, що сприяло усвідомленню його комплексності та важливості.

3. Логіко-аналітичний метод. Цей метод дозволив провести аналіз та узагальнення інформації щодо теоретичних аспектів митного регулювання ринку зерна для отримання системного уявлення про предмет дослідження.

4. Компаративний аналіз. Цей метод дозволив порівняти різні підходи до митного регулювання ринку зерна, виявити їх переваги та недоліки, що сприяло формулюванню рекомендацій для практичного застосування.

5. Аналіз практичних випробувань. Цей метод дозволив оцінити результати практичного впровадження митного регулювання ринку зерна, визначити його ефективність та потенціал для подальшого розвитку.

6. Порівняльний аналіз. Цей метод дозволив порівняти результати застосування різних підходів до митного регулювання ринку зерна, що сприяло виявленню оптимальних стратегій та методів.

7. Систематизація та узагальнення. Цей метод дозволив систематизувати та узагальнити отримані результати дослідження для формування комплексного уявлення про специфіку митного регулювання ринку зерна.

Практичне значення здобутих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для розробки та впровадження заходів щодо вдосконалення митного регулювання ринку зерна в Україні.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (62 найменування). Загальний обсяг роботи становить 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1
РОЛЬ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні засади та принципи митного регулювання ринку зерна

Тема митного регулювання ринку зерна є актуальною та важливою в контексті сучасних економічних умов та світової торгівлі. Митне регулювання впливає на експорт та імпорт зернових культур, визначаючи цінову конкурентоспроможність та обсяги торгівлі. Враховуючи значущість цього питання для країни, важливо розглянути теоретичні засади та принципи митного регулювання ринку зерна. Дослідження цих аспектів дозволить краще зрозуміти механізми регулювання цього ринку та виявити шляхи для його подальшого розвитку та оптимізації.

Згідно з Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [1], ринок зерна визначається як система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб’єктами у процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням. Основні специфічні особливості виробництва на зерновому ринку в сучасних умовах, які мають суттєвий вплив на завдання, функції, методи та інструменти управління і мають бути враховані при формуванні й розвитку механізмів управління ринком зерна, включають наступні аспекти:

1. Земля є не тільки об’єктом праці, а й предметом праці, основним засобом виробництва, що обумовлює територіальну розосередженість виробництва і побудову органів управління за територіально-виробничим принципом.

2. Територіальна розосередженість виробництва і віддаленість підрозділів ускладнюють збір і обробку інформації, потребують розширення самостійності підприємств в їхній діяльності.

3. Економічне відтворення тісно переплітається з природним, що ставить його в більшу залежність від природно-кліматичних умов і потребує реалізації зональних систем ведення господарства.

4. Виробничі цикли тісно пов'язані з природними біологічними процесами, що проявляється в сезонному характері виробництва та різких коливаннях у використанні ресурсів по періодах.

5. Різноманітність форм власності та господарювання вимагає формування властивих їм органів управління при одночасному розвитку горизонтальних зв'язків для вирішення загальних питань на території розташування господарств [2, с. 64].

Додаткові особливості, такі як відмінності між селом і містом, традиції та історично закріплені звички, також впливають на специфіку управління в сфері зернового ринку. Всі ці фактори мають великий вплив на поведінку членів сільськогосподарських підприємств і повинні бути враховані при управлінні.

Державне та митне регулювання у сфері зернового ринку спрямоване на досягнення максимальної ефективності для забезпечення попиту на продукти харчування, сировину та продовольство зерновиробництва населення.

Сучасні тенденції світових ринків підтверджують зростаючу важливість продовольчого ресурсу, що може стати дефіцитом у короткостроковій та середньостроковій перспективі через високі темпи приросту світового населення та обмеженість світових сільськогосподарських територій, що може призвести до зростання цін.

Розвиток зернового сектору України, включаючи експортну складову, затримується проблемами, які потребують негайного та системного вирішення.

Збільшення ролі держави в регулюванні економіки, що відповідає сучасним тенденціям розвитку світової економіки у кризовий період, актуалізує для України проблему формування та виконання державної стратегії у сфері

зернового сектору, спрямованої на вирішення нагальних завдань розвитку внутрішньо- та зовнішньоекономічної складової зернового сектору, а також національної економіки в цілому [2, с. 65].

Досвід регулювання ринків зерна у розвинених країнах світу свідчить про ефективність політики підтримки сільського господарства. Сьогодні за кордоном зменшуються обсяги такої підтримки, проте зберігається досить високий її рівень, закладений у попередні роки під час становлення інтенсивного сільськогосподарського виробництва. З урахуванням сучасної інтеграції України до Світового та Європейського простору як країни з високим потенціалом виробництва конкурентоспроможної продукції зерновиробництва, виникає необхідність запровадження практики підтримки складової політики державного впливу на розвиток ринку зерна України [3].

Розробка системної державної політики щодо розвитку зернового ринку має бути комплексною, щоб забезпечити стабілізацію ринку. Такі підходи повинні включати інтенсифікацію зернового виробництва для стабілізації пропозиції на ринку зерна. Крім того, важливим напрямком розвитку ринку зерна є вдосконалення нормативно-правової бази для досягнення стабільності цін на зерно.

Державна стратегія цінової політики в сфері ринку зернових реалізується через Аграрний фонд, який використовує механізми товарних і фінансових важелів для формування державного інтервенційного фонду. Крім того, Аграрний фонд також надає позики виробникам зерна під заставу, обмежуючи розмір кредиту до 80% вартості застави.

Хоча Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» покладено завдання забезпечення цінової стабільності на Аграрний фонд, але перевага використання Державного резерву полягає в тому, що Уряд має більше можливостей для визначення цінових та кількісних параметрів закупівель та реалізації зернових. Однак утримання двох органів з функціями, які перетинаються, може бути неефективним з точки зору оптимізації державного управління. Тому можливою оптимізацією є зосередження функцій

щодо немобілізаційного балансування ринків зерна в компетенції Аграрного фонду [4].

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» передбачає можливість адміністративного регулювання цін на об'єкти державного цінового регулювання у випадку, коли Аграрний фонд не може за рахунок фінансових інтервенцій утримати ціни від зниження до рівня мінімальної ціни мінус 20% або за рахунок товарних інтервенцій утримати ціни від підвищення понад рівень максимальної ціни плюс 20% [3].

Слід зазначити, що жорстке адміністративне регулювання цін не дозволяє ефективно впливати на ситуацію на ринку, а іноді навіть загострює її з ряду причин [2, с. 66].

Адміністративне регулювання цін при значному зниженні внутрішніх цін (зазвичай за несприятливої кон'юнктури світового ринку) може призвести до блокування можливості реалізації зернових культур виробниками. У такому випадку може знадобитися звернення Уряду України до Парламенту для збільшення бюджетного фінансування Аграрного фонду.

Адміністративне регулювання цін при їх значному підвищенні (за підвищення цін на світовому ринку або при дефіциті зерна в Україні) може призвести до недоотримання виробниками прибутку. У цьому випадку може бути необхідне законодавче передбачення закупівель зерна на тендерних умовах за кордоном, що дозволить знизити ціну на внутрішньому ринку [2, с. 66].

Адміністративне регулювання цін було скасовано Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», який є необхідним для вступу до Світової організації торгівлі. Тепер в розпорядженні держави залишилися лише важелі впливу на внутрішній ринок зернових, основні з яких передбачені чинним Законом України «Про ціни і ціноутворення» № 5007-VI від 21.06.2012 р. [5].

Враховуючи це, можна зробити висновок, що адміністративне регулювання цін на ринку зерна доцільно замінити економічними механізмами впливу на зерновий ринок, зазначеними вище.

Суттєвою складовою ефективного функціонування ринку зерна є наявність розвиненої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до кінцевого споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збирання врожаю за зниженими ринковими цінами (особливо актуально це питання стоїть на початку маркетингового року у серпні-вересні). Зараз більшу частку продукції виробники зерна реалізують комерційним структурам-посередникам (50 – 70 %), а на переробні підприємства та елеватори перепадає лише 2 – 6 %. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням логістично раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна до того ж і належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи виробників зерна за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон'юнктури ринку у більш широкому діапазоні часу. Слід також заохочувати незалежних операторів, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна. Наразі аналіз роботи системи зернових складів свідчить, що проблемним питанням також є висока вартість послуг існуючих елеваторів [2, с. 66].

Уряд використовує різноманітні інструменти для регулювання ринку зерна, такі як цінова політика, оподаткування та податкові пільги, встановлення ставок за кредитами і банківськими відсотками, надання субсидій, дотацій та компенсацій, врахування вимог стандартизації та сертифікації на міжнародному рівні, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (Рисунок 1.1) [6, с. 75].

Далі варто розглянути детальніше один з інструментів державного регулювання ринку зерна, а саме митне регулювання ринку зерна.

Митна сфера є важливим компонентом державного управління, де ключовими показниками є репрезентативність та ефективність її функціонування. Ці індикатори визначаються митними інтересами держави, які є вирішальними для успішної роботи митного управлінського механізму [7, с. 6].

Рисунок 1.1. Інструменти державного регулювання ринку зерна

Згідно з Митним кодексом України, захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки є одними з головних завдань державної митної політики, які реалізуються через відповідні заходи та засоби митної справи [8]. Ці завдання пов’язані з регулюванням зовнішньої торгівлі, захистом внутрішнього ринку, розвитком економіки України та її інтеграцією до світової економіки.

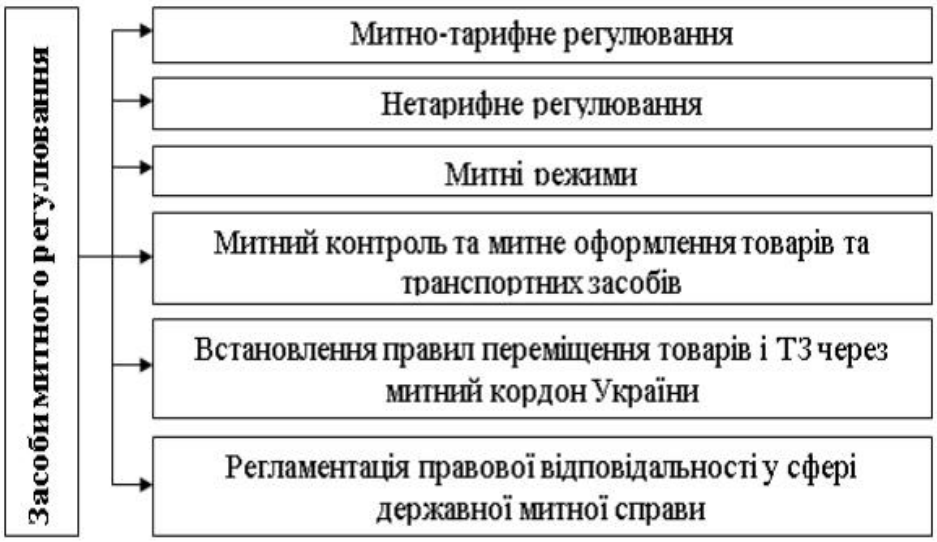
На сьогодні митно-тарифне регулювання є ключовим механізмом управління зовнішньоекономічною діяльністю. Його основне призначення полягає в захисті вітчизняної економіки від негативних зовнішніх впливів. Митно-тарифні методи регулювання, такі як експортні та імпортні тарифи, історично вважалися основними інструментами протекціонізму та регулювання зовнішньої торгівлі, і вони займають центральне місце в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [9, с. 95].

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає митне регулювання як «регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України» [10].

Україна здійснює митне регулювання відповідно до нормативно-правових актів, до яких, крім згаданого вище, відносяться Закон України «Про митний тариф України» [11] та різноманітні міжнародні договори.

Порівняння визначень «митна справа» та «митне регулювання» показує, що вони тісно переплітаються, але перший термін є значно ширшим. Таким чином, митне регулювання – це спосіб здійснення митних операцій країни за обраним вектором реалізації митної політики. Важливо розрізняти тарифне регулювання від митного регулювання, яке разом з нетарифним регулюванням становить складову тарифного регулювання, що є основним методом його виконання у світовій науковій літературі. Крім цього, В. В. Сабадаш включає такі елементи, як митна система, митне адміністрування, митне оформлення товарів і транспортних засобів, встановлення правил переміщення через митні кордони, регулювання юридичної відповідальності в митній сфері країни (Рисунок 1.2) [12, с. 127].

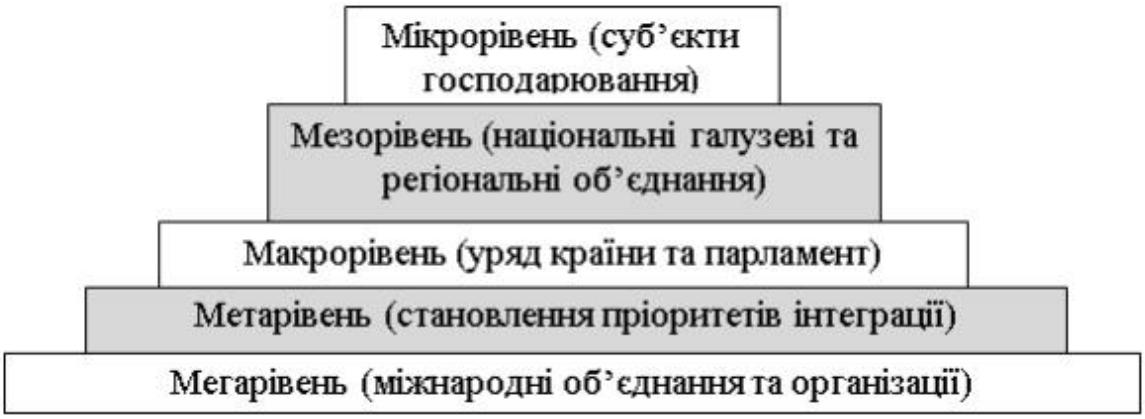
Рисунок 1.2. Основні інструменти митного регулювання

Митний режим регулювання представляє собою систему регулювання, що передбачає вільний двосторонній або багатосторонній рух ресурсів та поступову інтеграцію національних економік у процес глобалізації [13, с. 131].

Оскільки митне регулювання є системним процесом, його реалізація відбувається на кількох рівнях. У вузькому сенсі розрізняють лише два рівні: національний і міждержавний. У загальному розумінні це три основні рівні – мікрорівень, макрорівень та мегарівень, і два проміжні рівні – мезорівень та метарівень. Варто відзначити, що кожен наступний рівень митного регулювання базується на досягненнях попереднього рівня, утворюючи пірамідальну структуру (Рисунок 1.3) [14, с. 135].

Рисунок 1.3. Зображення рівнів митного регулювання

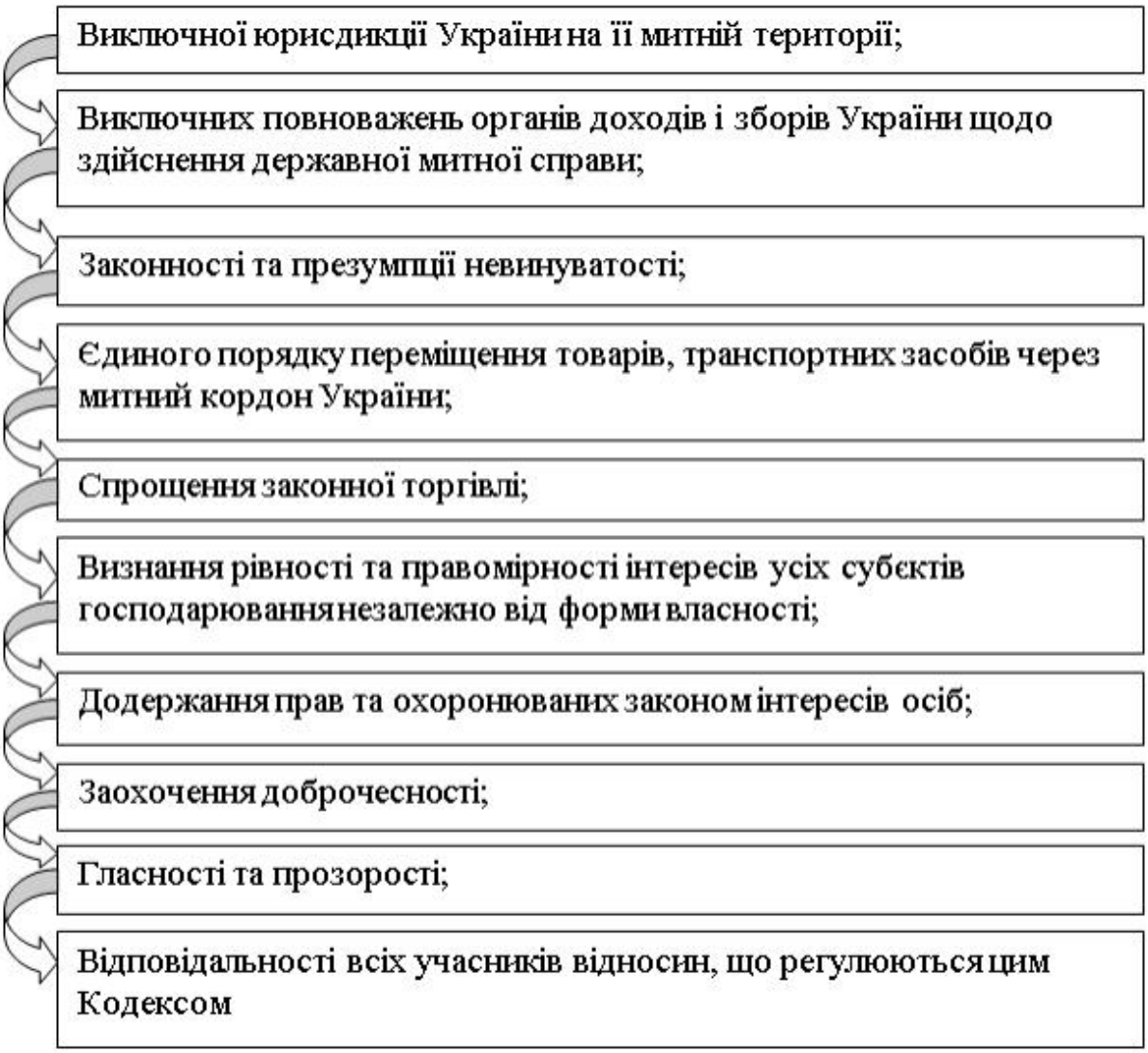

Митні правила, так само як і митні операції, підпорядковані низці принципів, що розроблені для регулювання питань, пов’язаних з дотриманням чинного законодавства у митній справі. Поняття митного регулювання тісно пов’язане з митною справою та в суті є способом її здійснення. Законодавство не визначає принципи митного регулювання, оскільки це питання регулюється митною справою, передбаченою Митним кодексом України щодо здійснення митних платежів на території країни (Рисунок 1.4) [14, с. 45].

Основними інструментами регулювання зовнішньої торгівлі є тарифні та нетарифні інструменти. Імпортні та експортні тарифи, як складові митно-тарифного регулювання, історично є першими елементами протекціонізму та регулювання зовнішньої торгівлі. Ці ставки ввізного та вивізного мита визначаються згідно з товарною номенклатурою Митного союзу. У широкому сенсі тарифи розглядаються як специфічні інструменти реалізації митної політики щодо зовнішньої торгівлі та регуляторні інструменти для захисту внутрішніх ринків у взаємодії з зовнішніми ринками [14, с. 45].

Правовою основою в Україні для застосування митного тарифу є Закон України «Про митний тариф». Цей закон встановлює Митний тариф України, який є невід’ємною частиною закону і містить перелік ставок ввізного мита як загальнодержавного податку, що можуть змінюватися лише шляхом внесення змін до цього Митного тарифу у законодавчо визначеному порядку [11].

Рисунок 1.4. Схематичне зображення принципів митного регулювання

Митний тариф має ряд функцій, виконання яких є ключовим для його ефективності. Вчений О. П. Гребельник відносить до них наступне:

1. Фіскальна функція, яка полягає у формуванні доходної частини бюджету.

2. Стимулююча функція, спрямована на формування експортного потенціалу на конкурентних засадах.

3. Регулятивна функція, яка забезпечує оптимальну структуру товарообороту.

4. Захисна функція, спрямована на створення тарифних бар'єрів для запобігання в'їзду окремих товарів на внутрішній ринок.

5. Політична функція, що передбачає надання пільг іншим державам у здійсненні зовнішньої торгівлі або створення певного тиску на інші держави для отримання певних переваг [1, с. 11].

Проаналізувавши ці функції, можна виділити два аспекти ролі митного тарифу:

1. Економічний аспект, що включає отримання державою прибутку, формування цінового бар'єру для певних товарів, підтримку розвитку окремих галузей економіки та збільшення внутрішньої зайнятості.

2. Політичний аспект, що передбачає захист окремих галузей економіки, важливість забезпечення обороноздатності країни та здійснення політичного тиску на конкурентів для отримання необхідних поступок.

В Україні застосовуються захисні функції тарифного регулювання, які передбачають встановлення високих рівнів тарифів для захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Також існує система нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, яка застосовується переважно для імпортних товарів
[8, с. 104].

Слід зазначити, що теоретичні засади митного регулювання ринку зерна базуються на таких принципах:

1. Забезпечення національної безпеки. Митне регулювання ринку зерна має сприяти забезпеченню продовольчої безпеки держави, запобігати надмірному імпорту зерна, який може призвести до дестабілізації ринку.

2. Свобода торгівлі. Митне регулювання ринку зерна має бути таким, щоб не перешкоджати вільному переміщенню товарів між країнами.

3. Недискримінація. Митне регулювання ринку зерна має бути однаковим для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

4. Пропорційність. Митне регулювання ринку зерна має бути таким, щоб його вплив на економіку був мінімальним [15].

На основі теоретичних засад сформувалися такі принципи митного регулювання ринку зерна.

Заборона імпорту зерна, що не відповідає вимогам законодавства України. Цей принцип спрямований на захист здоров'я населення та навколишнього середовища.

Встановлення митного тарифу на зерно. Митний тариф є основним інструментом регулювання імпорту зерна. Він встановлює ставки ввізного мита, які диференціюються залежно від країни походження зерна та його якості.

Застосування нетарифних заходів регулювання імпорту зерна. До нетарифних заходів відносяться квотування, ліцензування, сертифікація тощо. Вони застосовуються для додаткового захисту внутрішнього ринку від імпорту зерна.

Сприяння експорту зерна. Митне регулювання ринку зерна має бути таким, щоб сприяти експорту вітчизняної продукції. Для цього встановлюються пільги та преференції для експорту зерна [15].

Для захисту внутрішнього ринку від імпорту зерна можуть застосовуватися наступні нетарифні заходи:

1. Квотування. Квотування встановлює обмеження на ввезення зерна з певних країн.

2. Ліцензування. Ліцензування передбачає отримання дозволу на ввезення зерна.

3. Сертифікація. Сертифікація передбачає проведення перевірки якості та безпеки зерна.

4. Для сприяння експорту зерна можуть застосовуватися такі заходи:

5. Звільнення від ввізного мита. Звільнення від ввізного мита на зерно, яке використовується для виробництва експортної продукції.

6. Зниження ставок ввізного мита. Зниження ставок ввізного мита на зерно, яке використовується для виробництва експортної продукції.

7. Субсидії на експорт. Субсидії на експорт зерна надаються для зниження його ціни на світовому ринку [15].

Таким чином, митне регулювання ринку зерна є важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави. Воно дозволяє захистити внутрішній ринок від неконтрольованого імпорту зерна, а також сприяти експорту вітчизняної продукції.

1.2. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна

Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна в сучасних умовах глобалізації та динамічних змін мають вирішальне значення для ефективного управління сільськогосподарським сектором. Розгляд цих сценаріїв дозволяє прогнозувати та адаптувати стратегії розвитку, враховуючи ризики та можливості, що впливають на ринок зерна. У даному підрзділі ми розглянемо основні сценарії розвитку ринку зерна та їх можливі наслідки для сільськогосподарського сектора.

Теоретичні та методичні розробки, спрямовані на вивчення проблем, напрямків, варіативного моделювання та прогнозування стратегічного розвитку вітчизняного ринку зерна, можна знайти у наукових публікаціях відомих вчених, таких як Л. Вдовенко, О. Гук, Л. Гуцаленко, С. Кваша, Г. Калетник, І. Кириленко, К. Ларіонова, Ю. Лузан, В. Мазур, М. Малік, С. Мельник, В. Месель-Веселяк,
Н. Правдюк, І. Свиноус, Л. Ситник, Л. Худолій, О. Шпикуляк та інші [16, с. 39].

Потреба в збільшенні обсягів виробництва зерна, підвищенні рентабельності та експортного потенціалу зерновиробництва, удосконаленні функціонування ринку зерна, зміцненні конкурентоспроможних позицій та підвищенні результативності підприємств усього зернового комплексу, а також посилення його ролі у забезпеченні продовольчої безпеки та формуванні ефективних міжгалузевих взаємовідносин та інфраструктурних ланцюгів, пояснюють важливість наукового обґрунтування стратегічного розвитку ринку зерна за допомогою сценарного підходу. Тому важливими є дослідження, які спрямовані на визначення ролі та значення стратегічного розвитку ринку зерна,

виявлення його проблем та орієнтирів, а також обґрунтування використання сценарного підходу та розроблення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна, включаючи розробку етапів їх створення та методики оцінювання [17, с. 21].

Фактично, для успішного стратегічного функціонування ринку зерна необхідно враховувати три умови: зростання, розвиток та капіталізацію. Це означає, що за допомогою менших ресурсів необхідно створювати бізнес-екосистему, яка має більшу цінність для всіх учасників ринку зерна на тривалу стратегічну перспективу. Варіативне моделювання дозволяє створювати сценарії таких стратегічних перспектив для ринку зерна.

Розроблення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна є складним і багатогранним процесом. Його метою є визначення різних траєкторій, спрямованих на досягнення вибраних стратегічних орієнтирів. У ідеалі кожен стратегічний орієнтир має бути досяжним за реалізації кожного сценарію, проте потрібно оцінювати ризики, пов’язані з їх втіленням, та відокремлювати ті, які можна формалізувати та включити до варіативних моделей. Наступним кроком є виявлення характерних критеріїв та індикаторів, які допоможуть ранжувати та оцінювати сценарії щодо їх наближення до реальності. Ці критерії та індикатори будуть сигналізувати про ефективність конкретних сценаріїв та формування комфортного бізнес-клімату для всіх учасників розвитку ринку зерна [17, с. 22].

Різноманітність орієнтирів у процесі створення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна приводить до їх класифікації на два основних модулі:

1. Прогнозування різноманітних і різномасштабних процесів стратегічного розвитку ринку зерна та детальне уточнення можливих змін умов і стану.

2. Прогнозування та розроблення системи заходів, спрямованих на досягнення обраних стратегічних орієнтирів та бажаних результатів.

Перший модуль, який відноситься до пошукового характеру, визначає стан ринку зерна та його трансформаційні тренди, а також послідовність процесів, що впливатимуть на його майбутнє. Другий модуль, який має ціннісний характер, спрямований на досягнення бажаних параметрів та визначених стратегічних орієнтирів ринку зерна, розглядаючи їх як стратегічну цінність [17, с. 22].

Для розроблення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна дослідники часто використовують контрастні альтернативні сценарії, такі як песимістичний, реалістичний, оптимістичний, базовий, проактивний, адаптивний, які дозволяють акцентувати увагу на найбільш значущих стратегічних орієнтирах. Для створення високоякісного пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна важливо враховувати стратегічні потреби всіх учасників ринку та їх організаційні, просторові та економічні можливості.

Варіативні сценарії стратегічного розвитку ринку зерна можна розробляти на рівні окремих проєктів, дорожніх карт, капсульних моделей бізнес-процесів тощо [17, с. 22].

Під час розроблення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна, щоб врахувати зростання глобалізаційних процесів, збільшення загроз, розширення функціональних впливів та складну взаємодію та інтереси усіх учасників ринку, корисно використовувати когнітивні технології. Основним пріоритетом цих технологій має бути забезпечення захищеності від загроз, негативних впливів та непередбачених ризиків. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна повинні базуватися на якісних оцінках експертів, формалізованих кількісних показниках, варіативному прогнозуванні та математичному моделюванні [17, с. 22].

Розроблення пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна має пройти кілька етапів:

1. Аналіз початкової ситуації, системний опис об’єкта та найбільш важливих чинників та умов.

2. Визначення можливого діапазону станів для кожного чинника.

3. Ранжування чинників за важливістю та впливом.

4. Визначення ключових стратегічних орієнтирів.

5. Розроблення загальних гіпотез щодо розвитку.

6. Визначення можливих напрямів та матриці ситуацій.

7. Створення альтернативних сценаріїв розвитку.

8. Побудова економіко-математичних моделей.

9. Розрахунок кореляційних залежностей.

10. Створення когнітивної карти взаємодії та залежностей.

11. Уточнення математичної моделі та визначення системи прогнозів.

12. Формування пакета сценаріїв з урахуванням обмежень бюджету, ризиків, інфраструктури та інших факторів.

13. Вибір ключових стратегічних орієнтирів відповідно до варіативних напрямків розвитку.

14. Створення та аналіз контекстів для кожного сценарію.

15. Виявлення логічних траєкторій для кожного сценарію.

16. Побудова осі порівняння альтернатив.

17. Деталізація моделей процесів та ролей учасників ринку.

18. Розроблення варіантів можливих змін параметрів.

19. Визначення комбінованого сценарного драйвера.

20. Створення системи критеріїв та індикаторів для оцінки сценаріїв [17, с. 22].

Такий логічний підхід до етапів розроблення сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна дозволяє використовувати різноманітні моделі з урахуванням коливань фінансових, організаційних, інфраструктурних та часових параметрів.

Важливим інструментом для обґрунтування та вибору сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна є прогнозування майбутніх обсягів споживчого попиту. Це дозволяє прогнозувати зміни обсягів попиту на зернові культури та адаптувати виробництво, експорт, імпорт та запаси до майбутніх умов, що сприятиме гармонізації функціонування ринку зерна та усіх його

учасників. Для побудови обсягів сукупного попиту на зерно можна використовувати трендовий метод, що полягає у формуванні рівняння тренду, яке враховує закономірності розвитку зернового ринку. Рівняння тренду можна представити у вигляді лінійного, квадратичного, поліноміального, експоненціального, параболічного, степеневого або логарифмічного [18; 19].

Варто зауважити, що будь-який тренд – це спрощення реальності, тому результати роботи з пакетом сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна та їх прогнозування завжди потребують оцінки експертами на основі комплексу знань щодо можливостей, умов розвитку процесу та граничних значень індикаторів. Вибір оптимального тренду, який відображає реальність, є ключовим для побудови надійного прогнозу за допомогою методу екстраполяції тренду, що передбачає подовження тенденцій та виявлення закономірностей досліджуваних процесів за умови, що динамічний ряд показників відображає їх зрозуміло та стало [17, с. 23].

Метод екстраполяції тренду застосовується в такій послідовності кроків: попередній аналіз даних, побудова набору математичних моделей, оцінка їх адекватності та параметрів, вибір оптимальної моделі, створення точкових прогнозів та їх перевірка. Особливістю цього методу є те, що він узагальнює різноманітні чинники у загальному формалізованому вигляді. Використання методу обґрунтовується тим, що споживання зерна, через свою специфіку, є відносно стабільним. Для визначення адекватної моделі тренду доцільно розглядати лінійні, параболічні та експоненціальні рівняння трендів та визначити, які з них найточніше передбачають майбутні зміни.

Прогнозування майбутніх обсягів пропозиції та реалізації зерна відіграє важливу роль у плануванні операційної діяльності зерновиробників. Якщо прогноз споживання зерна враховує загальну потребу у зерновій продукції, яка може бути задоволена за рахунок виробництва та імпорту, то прогноз пропозиції та реалізації зерна дозволяє виокремити та передбачити внутрішнє споживання для потреб населення та тваринництва, формування резервів та експортних поставок. Прогнозування коливань платоспроможного попиту на

зернову продукцію дає змогу виробникам зерна підготуватися до них, оптимізувавши свої виробничі, фінансові та логістичні програми, що буде запорукою їх успішного стабільного розвитку. Для прогнозування обсягів пропозиції та реалізації зерна доцільно використовувати метод економіко-математичного моделювання. Його суть полягає у формалізації реального процесу за допомогою математичної конструкції, яка відображає найважливіші характеристики наявних процесів, ігноруючи другорядні та несуттєві. Виявлення міцних причинно-наслідкових зв'язків між обсягами пропозиції та реалізації зерна та економічними, природно-кліматичними, демографічними та логістичними чинниками переконує у виправданості прогнозів з використанням регресійно-кореляційних рівнянь [17, с. 23].

Прогнозування за допомогою регресійно-кореляційних рівнянь базується на визначенні ступеня кореляції між обсягами пропозиції та реалізації зерна та факторами впливу, які визначають аналітичні зв'язки між цими показниками. Однією з важливих переваг цього методу є можливість його застосування для стратегічного прогнозування на довготривалий період, відмінно від інших методів, наприклад, екстраполяції.

Прогнозування обсягів пропозиції та реалізації зерна на основі кореляційно-регресійного аналізу має бути розглянуто у п'яти модулях: визначення ключових факторів, виявлення залежностей між факторами та показниками, побудова рівнянь та вибір оптимальних, прогнозування змін факторів, визначення прогнозних значень обсягів у натуральному та вартісному вимірі з використанням рівнянь та результатів прогнозу факторів.

Таким чином, важливо спочатку визначити ключові фактори впливу на обсяги пропозиції та реалізації зерна за допомогою наявної статистичної інформації, а потім вивчити ступінь та характер взаємозв'язку [17, с. 23].

Основні переваги запропонованого підходу включають його наочність та конкретність, які проявляються у розробці пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна та у виведенні контекстів. Однак при розгляді безлічі альтернативних варіантів взаємодії окремих сценаріїв може виникнути

перенасиченість, аналіз може стати складним та зайняти багато часу, а результати можуть бути неоднозначними для оцінки та ухвалення стратегічних рішень.

Оцінювання ефективності використання сценарного підходу для розробки пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна доцільно проводити на основі рейтингової системи, орієнтованої на бажаний майбутній результат, точність та корисність, об'єктивність, ефективне використання ресурсів, своєчасність та оптимізацію взаємодії учасників ринку. Оцінювання ефективності пакета сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна за короткостроковим ефектом слід проводити за параметрами виробництва та зернових резервів, за середньостроковим – за параметрами експорту та оцінкою рівня конкурентоспроможності учасників ринку зерна, а за довгостроковим – за результативністю організаційно-економічного механізму та інформаційної підтримки [17, с. 23].

Виділення цільових напрямів та сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна сприяє комплексному оцінюванню результативності його організаційно-економічного механізму та отриманню об'єктивних результатів. Розроблений пакет альтернативних сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна дозволяє задати напрямок, визначити ступінь гнучкості потрібних змін, перетворень та дій, розширити адаптаційні можливості до змін зовнішнього середовища, реалізувати нові стратегічні можливості, проникнути у нові сегменти діяльності, диверсифікувати й розширити альтернативи розвитку зернового ринку та його стратегічну гнучкість.

Крім того, він визначатиме логіку бізнес-поведінки, конкурентні переваги та стратегічний напрямок на інноваційній основі, тому відіграватиме роль драйвера розвитку та зростання конкурентоспроможності ринку. Водночас необхідно розробляти компенсаційні заходи щодо нівелювання або усунення «вузьких місць» стратегічного розвитку, які можуть виникати внаслідок загроз, можливостей, сильних та слабких сторін стратегічного розвитку. Це допоможе

усім учасникам ринку детальніше визначити спрямування свого стратегічного розвитку, підвищити резерви, перспективи та потенціал.

Таким чином, доцільно реалізовувати одночасно декілька сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна, щоб поєднувати, доповнювати, змінювати інструменти та різноманітні заходи відповідно до коливань параметрів внутрішніх та зовнішніх чинників, що буде запорукою успіху [17, с. 23].

Слід зазначити, що ключовим сценаріями та стратегічними завданнями функціонування й розвитку зернового ринку є збільшення виробництва зернових культур та їх резервів для надійного забезпечення внутрішнього продовольчого й кормового споживання зерна та зростання його експортних поставок
[20; 21; 22].

Важливо визначити стратегічні орієнтири розвитку ринку зерна:

1. Забезпечення продовольчої безпеки країни;

2. Формування сприятливого нормативно-правового поля;

3. Модернізація організаційно-економічного механізму функціонування ринку зерна;

4. Контроль якості зерна незалежними лабораторіями;

5. Захист економічної конкуренції на ринку зерна;

6. Розробка та впровадження економічно ефективних технологій виробництва і переробки зерна;

7. Забезпечення прозорості зернового ринку;

8. Створення системи моніторингу та прогнозування ринку;

9. Надання підтримки розвитку конкурентоспроможного зернового виробництва;

10. Посилення впливу державного агента на внутрішньому зерновому ринку;

11. Посилення контролю за тарифами приватних елеваторів;

12. Впровадження вертикально-інтегрованих та мережевих утворень на зерновому ринку (холдинги, кооперативи, кластери, стратегічні альянси);

13. Нарощування експортного зернового потенціалу з доданою вартістю;

14. Захист вітчизняних виробників зерна від інтервенції імпортерів зерна;

15. Пошук перспективних зовнішніх ринків та розширення міжнародного співробітництва;

16. Підвищення технічного оснащення усіх учасників зернового комплексу;

17. Диверсифікація напрямів використання зерна (зокрема, нарощування виробництва біоетанолу);

18. Оптимізація структури збутових каналів та логістичних ланцюгів зернового ринку;

19. Підвищення рівня науково-технічного, інноваційного та інформаційного забезпечення ринку зерна;

20. Підтримка ф'ючерсної торгівлі товарними деривативами;

21. Гармонізація системи зв'язків усіх учасників ринку [20; 21; 22].

Досягнення визначених стратегічних орієнтирів у розвитку ринку зерна доцільно здійснювати шляхом використання варіативного моделювання сценаріїв стратегічного розвитку. Це може бути здійснено на наступних принципових позиціях:

1. Системний підхід до розв'язання проблемних задач;

2. Гармонізація державних, регіональних, галузевих та приватних економічних інтересів;

3. Оптимальне поєднання державного й ринкового регулювання та свободи підприємництва;

4. Економічна обґрунтованість стратегічних рішень.

Варіативні сценарії стратегічного розвитку ринку зерна можна розробляти на рівні окремих проектів, дорожніх карт, капсульних моделей бізнесових процесів тощо.

Методи розробки стратегічних сценаріїв, які виокремлюють науковці [20; 22], включають дедуктивний і індуктивний підходи. Давайте розглянемо кожен з них більш детально:

Проаналізуємо сутність дедуктивного підходу:

1. Цей підхід ґрунтується на застосуванні загальних принципів до конкретних ситуацій.

2. Він починається зі створення гіпотез або теорій, які потім перевіряються на практиці.

3. В процесі розробки стратегічних сценаріїв дедуктивний підхід використовує логічне мислення та аналіз причинно-наслідкових зв'язків.

4. Основна ідея полягає в тому, щоб знаходити конкретні висновки з загальних припущень [23, с. 44].

Також слід розглянути особливості індуктивного підходу:

1. Цей підхід ґрунтується на спостереженнях та емпіричних даних, з яких висновки робляться на основі індукції.

2. Він починається з конкретних фактів або спостережень, з яких робляться узагальнення та припущення.

3. Індуктивний підхід використовується для формування загальних принципів на основі спостережень, досліджень та аналізу конкретних випадків.

4. Основна ідея полягає в тому, щоб знаходити загальні закономірності на основі конкретних даних [23, с. 44].

Обидва підходи мають свої переваги та обмеження і можуть бути застосовані в розробці стратегічних сценаріїв для ринку зерна залежно від конкретних умов і завдань дослідження (Таблиця 1.5).

Таблиця 1.5. Переваги та обмеження методів розробки стратегічних сценаріїв

	Дедуктивний підхід	Індуктивний підхід
Переваги	Логічна послідовність: Дедуктивний підхід дозволяє створювати послідовні ряди	Заснований на спостереженнях: Індуктивний підхід дозволяє

	висновків на основі загальних принципів, що забезпечує логічну структуру дослідження. Використання теоретичних знань: Цей підхід дозволяє використовувати наявні теоретичні знання для розв'язання конкретних проблем. Можливість перевірки гіпотез: Дедуктивний підхід дозволяє формулювати та перевіряти гіпотези, що допомагає підтверджувати або спростовувати попередні припущення.	робити висновки на основі конкретних спостережень та даних, що забезпечує більшу об'єктивність. Потенціал для нових відкриттів: Цей підхід сприяє виявленню нових фактів та відкриттю нових знань, оскільки він базується на емпіричних даних.
Обмеження	Залежність від вихідних припущень: Дедуктивний підхід може бути обмежений в тому, що він ґрунтується на вихідних припущеннях, які можуть бути неправильними. Відсутність нових відкриттів: Цей підхід може обмежувати можливість виявлення нових знань або відкриття нових принципів через його фокус на вже відомі теорії.	Можлива неточність: Індуктивний підхід може призводити до неточних висновків через можливість впливу випадкових факторів на результати. Відсутність загальних закономірностей: Цей підхід може бути обмежений в тому, що він не завжди дозволяє виявити загальні закономірності через свою орієнтацію на конкретність.

При створенні набору сценаріїв для стратегічного розвитку ринку зерна, які мають враховувати поглиблення глобалізаційних процесів, збільшення загроз, розширення функціональних впливів та складних взаємодій інтересів учасників ринку, доцільно використовувати переваги когнітивних технологій. Основним пріоритетом є досягнення стану захищеності від загроз, руйнівних впливів та невиправданих ризиків. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна мають базуватися на якісних оцінках експертів, формалізованих кількісних показниках, варіативному прогнозуванні та математичному моделюванні.

Створений набір альтернативних сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна дозволить визначити напрямок розвитку, встановити рівень гнучкості для необхідних змін та перетворень, розширити адаптаційні можливості до змін у зовнішньому середовищі, реалізувати нові стратегічні можливості, проникнути у нові сегменти ринку, диверсифікувати та розширити альтернативи розвитку зернового ринку та його стратегічну гнучкість. Крім того, цей набір буде визначати логіку бізнес-поведінки, конкурентні переваги та стратегічний напрямок на основі інновацій, тому він буде відігравати роль драйвера розвитку та підвищення конкурентоспроможності ринку [16, с. 41].

Отже, пакет сценаріїв стратегічного розвитку ринку зерна виявляється інструментом, що дозволяє учасникам ринку адаптуватися до змін в середовищі, розширювати можливості та визначати напрямок розвитку. Важливо враховувати різноманітність факторів та використовувати рейтингову систему для оцінки ефективності. Розробка та впровадження комплексу сценаріїв може стати запорукою успішної стратегії в умовах нестабільного ринкового середовища.

РОЗДІЛ 2
МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

2.1. Особливості формування і функціонування ринку зерна в Україні

В Україні ринок зерна є одним з ключових елементів сфери економіки, який відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та формуванні експортного потенціалу. Формування та функціонування цього ринку визначаються багатьма факторами, серед яких важливість агро-кліматичних умов, обсяги виробництва, експорту та імпорту зернових культур, а також регулювання державою. Розвиток цього ринку в Україні відображається в стратегічних планах та сценаріях, спрямованих на його стабілізацію, конкурентоспроможність та розвиток.

Проблематику ринку зерна України успішно досліджували такі вчені, як І. Кузнєцов, Ю. Михайлов, Г. Ортін та інші. Їхні наукові висновки використовуються для вирішення різноманітних питань щодо розвитку цього ринку та формування національних економічних пріоритетів нашої держави, враховуючи потенціал зернового ринку [24, с. 365].

Ринок зерна представляє собою систему товарно-грошових відносин, які виникають між його учасниками у процесі виробництва, зберігання, переробки, транспортування та реалізації зерна на засадах вільної конкуренції, оптимального вибору напрямків реалізації, рентабельного ціноутворення, а також державного контролю за якістю та зберіганням [25, с. 93].

З історичної перспективи, вирощування зернових культур має давні коріння, що датується тисячоліттями. Ця сфера сільського господарства виникла у верхньому палеоліті, близько 50 тисяч років тому, та вже тоді відомі були культурні рослини. У світовому землеробстві та рослинництві виділяють кілька центрів розвитку, зокрема в Південній, Східній та Передній Азії, в Америці та в СНД.

Розвиток цієї сфери, зокрема в Україні, відбувався поступово на основі практики та передавався спочатку усно, а згодом за допомогою письма, яке виникло близько 3–5 тисяч років тому. Збереглися писемні джерела відомостей про землеробство та рослинництво, такі як закони царя Хаммурапі, твори грецьких істориків і письменників, а також римських письменників [26].

В 2022 році кількість мешканців планети перевищила 8 мільярдів осіб, що призвело до зростання попиту на продовольство на світовому ринку. Ця тенденція призвела до збільшення посівних площ зернових культур, що потребує державного регулювання [27, с. 248].

За останніми дослідженнями розподілу сільськогосподарських земель у світі, загальна площа світових орних земель становить біля 2 мільярдів гектарів, що складає близько 13% поверхні суші нашої планети. Орні землі переважно зосереджені в Європі та Південній Азії, і серед них Україна займає вагому позицію, володіючи територією біля 44 мільйонів гектарів, що становить близько 3% світових орних земель та робить її однією з найбільших власниць орних земель у світі.

У порівнянні з іншими країнами за кількістю орних земель на одну особу, Україна посідає місце у п’ятірці, уступаючи Канаді, Австралії та ін. Природні кормові та інші угіддя, такі як луки, пасовища, ліси та чагарники, займають значну площу.

Багато з рослин, що культивуються в сільському господарстві, походять зі Старого світу, а тільки мала частина з Нового світу. Наприклад, пшениця, жито, ячмінь, овес, горох, рис, боби та інші були завезені з Америки під час її колонізації. Країни різних материків принесли світові такі культурні рослини, як цукрові буряки, конюшину, злакові трави та інші. Україна відома своїм приживанням соняшнику, кукурудзи та картоплі. Колишні колонії та нові землі стали важливими факторами у поширенні різних видів культурних рослин [28, с. 21].

Зерновий сектор України відіграє ключову роль у економіці країни, оскільки він визначає обсяги виробництва зерна, вартість основних продуктів харчування для населення, а також утримання сільськогосподарських працівників. Крім того, зернова галузь формує значну частку доходів сільськогосподарських виробників, впливає на стан і тенденції розвитку сільських територій, а також є важливим джерелом валютних доходів за рахунок експорту. Зернова галузь є базою для розвитку багатьох інших секторів

агропромислового комплексу та основою для аграрного експорту. Функціонування ринку зерна має мультиплікативний вплив на рівень економічного та соціального розвитку, а також визначає продовольчу безпеку країни [29, с. 96].

Ринок зерна має такі системні характеристики, як цілісність, ієрархічність та інтегрованість, при цьому його елементи утворюють єдину систему. Основною та головною функцією ринку зерна є повне задоволення потреб населення країни у різних видів зерна та продуктах його переробки за ринковою ціною [30, с. 29].

Зернове господарство постійно постачає сировину для інших галузей сільського господарства. Ринок зерна має важливе стратегічне значення, оскільки він є першим етапом в ланцюгу виробництва інших продуктів, що базуються на зерні. Наприклад, на його основі функціонують ринки насіння, зерна для переробки на промислові та харчові продукти, фуражу та комбікормів, а також експорт. Ринок зерна поділяється за видами його використання: для продовольчих потреб (виробництво борошна, круп, хлібобулочних і кондитерських виробів та інших продуктів харчування), фуражу (для годівлі тварин у чистому вигляді або у вигляді комбікормів), технічних цілей (виробництво спирту, крохмалю та інших продуктів) та насіннєвого матеріалу для сільського господарства [30, с. 29].

Організаційна структура зернового ринку визначається його учасниками, яких можна розподілити на 4 групи (Таблиця 2.1) [31, 32].

Таблиця 2.1. Розподіл учасників зернового ринку

№ п/п	Група учасників ринку	Назва учасника ринку
1.	Виробники зерна – сільськогосподарські товаровиробники усіх форм власності	Сільськогосподарські товаровиробники усіх форм власності: малі та мікропідприємства, середні, великі
2.	Первинні покупці зерна	Заготівельні елеватори, брокерські та дилерські фірми, учасники різних комерційних угод
3.	Кінцеві покупці зерна	Заводи: борошномельні, комбікормові, крохмало-паточні, пивоварні, спиртові, круп'яні
4.	Покупці зерна і зернопродуктів	Хлібопекарські підприємства, підприємства галузі харчування, макаронні та кондитерські фабрики, підприємства з вирощування худоби та птиці і інші споживачі зернових продуктів

Важливо відзначити, що ринок зерна має специфічні особливості, серед яких:

1. Зерно є продуктом стратегічного значення, від його постійної наявності залежить економічна стабільність та продовольча безпека держави.

2. Не весь обсяг виробленого зерна потрапляє на ринок, частина залишається у виробників для внутрішнього споживання (корми для тварин, насіннєвий фонд, потреби галузі харчування).

3. Обсяг пропозиції зерна залежить від непередбачуваних факторів, таких як погодні умови, що безпосередньо впливають на виробництво.

4. Стабільний попит на хлібопродукти потребує створення запасів зерна на випадок коливань пропозиції.

5. Рівень виробництва та споживання зерна в розрахунку на душу населення різний, що потребує транспортування продукції по різних регіонах України.

6. Попит на харчові продукти впливає на обсяги виробництва фуражного зерна та комбікормів.

7. Експортні можливості також впливають на обсяги виробництва окремих видів зернової продукції для технологічного використання та переробки
[30, с. 29].

Ефективне функціонування зернового ринку потребує наявності певних інституційних умов:

1. Різноманітність форм власності та господарювання серед виробників і споживачів, відсутність монополізму в усіх ланках товароруху, а також високий рівень конкуренції як внутрішньої, так і зовнішньої.

2. Самостійне та незалежне право вибору суб’єктів ринку щодо структури виробництва, каналів реалізації, збуту та придбання продукції, а також у формуванні цін і управлінні своїми доходами. Це означає здійснення діяльності на засадах вільного підприємництва та незалежного розпорядження ресурсами та капіталом.

3. Наявність сучасної та розвиненої ринкової інфраструктури.

Ринок зерна створює сприятливе середовище для взаємодії між виробниками зернової продукції та споживачами. Він є інструментом узгодження їх фінансово-економічних інтересів, що відбувається через конкурентний характер відносин. Це змушує виробників прогнозувати власне виробництво, розраховувати структури ринку та забезпечувати задоволення суспільних потреб у зерні та зерновій продукції. Важливо відзначити, що купівельний попит є основним регулятором на ринку зерна [30, с. 31].

В розвитку ринкового механізму сільськогосподарського сектора спостерігається тенденція до систематичної модифікації агропромислових ринкових зв'язків. Ця тенденція виявляється у створенні агропромислових інтегрованих об'єднань, укладенні нових контрактів, встановленні прямих зв'язків та взаємовигідних ринкових угод, а також у встановленні власних цін на більшість сільськогосподарських продуктів. Проте ця модифікація підсилює усвідомлення потреби у більш ефективному ринковому механізмі функціонування агропродовольчого ринку. Важливо вжити всі необхідні заходи для забезпечення його повноцінного та ефективного функціонування. На ринок зерна також впливають різкі коливання цін, що виникають у зв'язку з особливостями формування загального попиту та пропозиції в аграрному секторі економіки. Детальні параметри зернового ринку наведено в Таблиці 2.2 [30, с. 31].

Важливо відзначити, що стабільність зернового ринку в першу чергу залежить від цінової ситуації. У випадку зниження цін на зернові культури вітчизняний ринок потрапляє у стан «турбулентності», і до досягнення стану «рівноваги» повертається не відразу, при цьому зазнає фінансових втрат.

Таблиця 2.2. Відображення параметрів ринку зерна

1. Ситуація на світових зернових ринках	
Ринкова пропозиція	Обсяг світового ринку зернових; виробництво зерна усіх видів, передбачувані об'єми експорту країн-експортерів; перехідні запаси та баланси
Наявний попит	Світове споживання зернових
Цінова ситуація	Динаміка цін на зернові на світових біржах; зміна середньої контрактної ціни експорту та динаміка цін реалізації зернових від виробників
2. Ситуація на внутрішньому зерновому ринку	
Ринкова пропозиція	Зміна виробництва зернових на поточний рік; прогноз виробничих параметрів: посівні площі, врожайність, валовий збір; зерновий баланс; структура видів зерна за якістю; перехідні запаси; логістичні витрати; наявна зернова інфраструктура; динаміка виробництва продуктів переробки
Наявний попит	Динаміка доходів населення; задоволення потреб у продуктах переробки зерна; частка імпортної зернової продукції чи продуктів переробки у вітчизняному споживанні; внутрішньогосподарське споживання; потреби різних галузей тваринництва
Цінова ситуація	Ціни на зернові та зернобобові; оптові та роздрібні ціни на продукцію переробки; ціни на засоби виробництва; індекси споживчих цін на продукти переробки; динаміка цін на ПММ; трансакційні витрати; ціни на добрива та засоби захисту; обсяги реалізації на внутрішньому ринку
Державне регулювання зернового ринку	Державні закупівельні та товарні інтервенції; регулювання зовнішньої торгівлі
Ринкова інфраструктура	Механізми здешевлення ціни на придбання техніки; кредитні програми та Програми галузевої підтримки виробників зернової продукції; механізми кредитування проектів по впровадженню інфраструктурних об'єктів для учасників зернового ринку
Зовнішня торгівля	Питома вага зернових в структурі експорту; вплив і об'єми імпорту зерна та продуктів переробки на внутрішній ринок; порівняльні ціни імпортних та експортних контрактів; аналіз цін на зерно різних видів на внутрішньому і зовнішніх ринках
3. Прогнозування розвитку зернового ринку	
Загальні тенденції розвитку сільського господарства України; перспективи розвитку зернового сектора аграрної економіки України	

Держава може регулювати цей процес шляхом коригування ринкової кон'юнктури через закупівельні інтервенції, розширення експорту та квот, а також інші заходи, спрямовані на збільшення загального попиту та стабілізацію цін на ринку. Більше того, відсутність доступної та достовірної інформації про стан зернового ринку ускладнює виробникам зерна вчасно реагувати на попит, як внутрішній, так і зовнішній. Сьогодні у державі все більше уваги приділяється зерновій галузі, особливо великими інтегрованими структурами, де створені та діють механізми регулювання аграрного ринку, формується ефективна зернова логістична інфраструктура, а також проводяться заходи, спрямовані на розвиток зернової галузі у майбутньому, зокрема щодо її експортних можливостей [30, с. 31].

Варто звернути увагу на те, що підвищенню розвитку ринку зерна в Україні перешкоджають наступні чинники:

1. Недостатньо розвинена інфраструктура сільського господарства, що ускладнює його функціонування.

2. Низький рівень капіталізації вітчизняних сільськогосподарських підприємств обмежує їх можливості залучення коштів для розвитку бізнесу.

3. Слабкий розвиток фінансово-кредитної системи, що призводить до високої вартості банківських кредитів та позик.

4. Недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними.

5. Недостатнє державне фінансування наукових розробок в аграрному секторі.

6. Відсутність державної підтримки родючості ґрунтів.

7. Занепад вітчизняної машинобудівної галузі та обмеженість фінансових можливостей сільськогосподарських виробників, що призвело до зменшення кількості сільськогосподарської техніки [24, с. 370].

Отже, ринок зерна в Україні є стратегічно важливим сегментом економіки, оскільки він визначає обсяги пропозиції зерна, вартість продовольства, доходи сільськогосподарських виробників та експортні доходи країни. Його функціонування має системні характеристики, такі як цілісність та інтегрованість, що впливають на рівень економіки та соціальну сферу. Ринок зерна утворює базу для розвитку багатьох інших галузей агропромислового комплексу та є ключовим для продовольчої безпеки країни. Його стабільність залежить від цінової ситуації, рівня попиту та пропозиції, а також від доступності та достовірності інформації. Для ефективного функціонування ринку зерна важлива роль відводиться державному регулюванню та створенню ефективної логістичної інфраструктури.

2.2. Торгові відносини України на ринку зернових культур

24 лютого 2022 року війська рф вторглися на територію України, що призвело до блокування чорноморських портів, через які здійснювався основний експорт зернових, зернобобових та олійних культур та продуктів їх переробки. Ця ситуація ускладнила експорт зерна, змусивши знаходити альтернативні шляхи через порти Дунаю та суходільні переходи до сусідніх країн. Проте, ці альтернативні маршрути виявилися менш ефективними та

дорожчими, порівняно з морськими перевезеннями через чорноморські порти. Крім того, технічні та технологічні проблеми також ускладнили процес експорту, що призвело до затримок та втрат для виробників та переробників зернових культур [33, с. 13].

Протягом останнього десятиліття Україна стала одним із світових лідерів у виробництві та експорті зернових, зернобобових, олійних культур та продуктів їх переробки, таких як соя, борошно, висівки та інші продукти сільськогосподарського сектору економіки.

Розвиток зернового напряму сільськогосподарського сектору неможливий без наукового супроводу, тому велику увагу науковців та практиків приділяється дослідженню ринку зерна України. Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [1] визначено поняття «ринок зерна в Україні» як систему товарно-грошових відносин між суб'єктами ринку в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням.

Перша частина визначення акцентує увагу на правах суб'єктів бізнесу щодо управління зерновою сферою аграрної галузі України. Закон також надає державі функцію контролю за якістю та зберіганням зерна. Однак кількість регуляторних актів ринку зерна України, за дослідженнями, перевищує п'ятдесят, зокрема основними є Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [1] та Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [4].

Міжнародний ринок зерна регулюється за допомогою Світової організації торгівлі (СОТ) [34] та Міжнародної угоди про зерно [35]. Основні регуляторні документи СОТ у сільському господарстві представлені трьома угодами Уругвайського раунду:

1. Угода про сільське господарство;
2. Угода про санітарні та фітосанітарні стандарти;
3. Угода про торгові бар'єри.

Міжнародна рада по зерну, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку зернового ринку, забезпечуючи безпеку харчування та сприяючи співробітництву у світовій торгівлі зерном.

Рада складається з двох міжнародних договорів: «Конвенція про торгівлю зерном» та «Конвенція харчової допомоги». Основними питаннями «Конвенції про торгівлю зерном» є встановлення рівнів цін, прав та обов'язків сторін угоди купівлі-продажу зерна, сприяння наскрізному міжнародному співробітництву, усунення торговельних бар'єрів, дискримінаційної практики та забезпечення функціонування платформи для обміну інформацією на світовому зерновому ринку. Україна відома своїми значними досягненнями у виробництві та експорті зернових культур, що підтверджується великими показниками (Таблиця 2.3) [33, с. 15].

Таблиця 2.3. Показники країн-виробників зернових культур

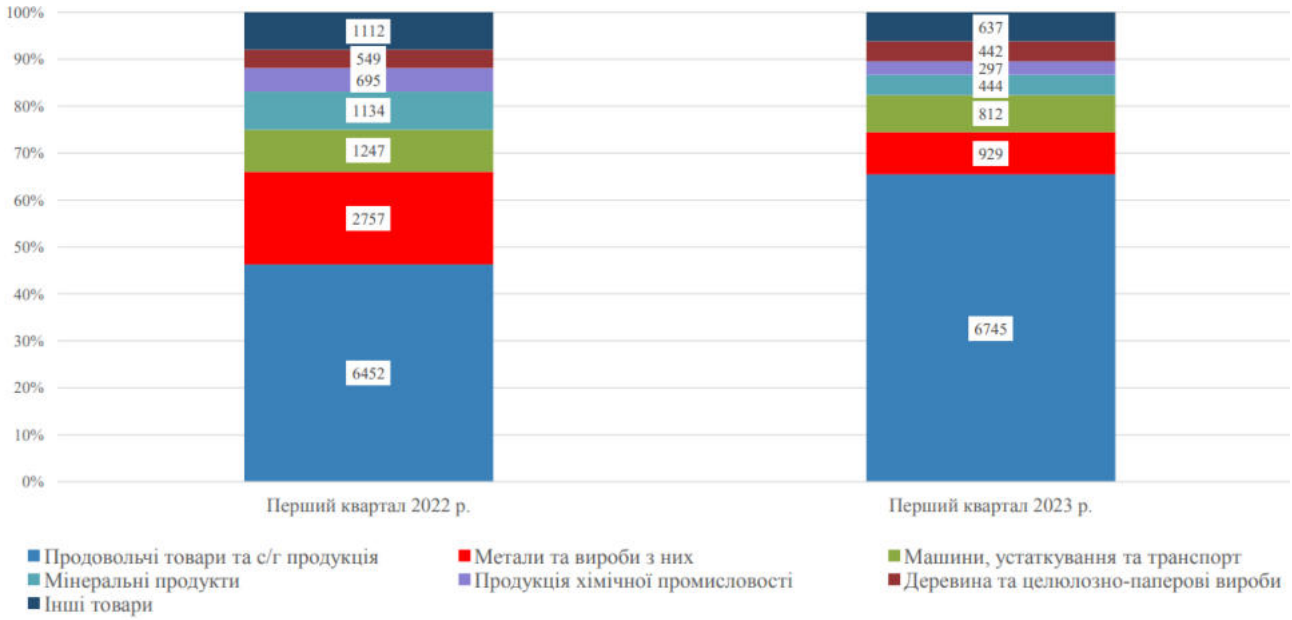
Країна	2019/2020 МР, млн т		2020/2021МР, млн т		2021/2022МР, млн т	
	Виробництво	Експорт	Виробництво	Експорт	Виробництво	Експорт
Китай	134,2	4	137,1	4,7	135,7	23,6
Індія	107,2	3,95	109,6	5,75	106,8	31,1
США	53,3	26,3	44,9	26,9	43,5	22,04
Франція	41,4	13,5	30,5	7,5	35,4	9,2
Канада	32,6	23,6	35,8	14,3	21,7	15,4
Україна	29,1	20,5	25,4	17	33	19
Пакистан	27	0,6	24,9	1,5	26,4	2
Аргентина	20,4	14.5	17,1	11,2	21,5	13,3
Австралія	15,8	11	31,7	22,6	36,3	26

В 2023 році експортно залежна економіка України продовжує відчувати наслідки скорочення обсягів постачань українських товарів за кордон через повномасштабне вторгнення рф.

Протягом січня-серпня 2023 року Україна експортувала товарів на суму близько 25 млрд доларів, з яких близько 465 млн грн надійшло до бюджету внаслідок сплати вивізного мита. Виручка експортерів зменшилася на 15% порівняно з аналогічним періодом 2022 року та близько на 40% порівняно з відповідним періодом 2021 року [36].

Загальне скорочення стосується всіх основних галузей, за винятком продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції, де в порівнянні з аналогічним періодом 2022 року відбулося зростання на близько 5% (Таблиця 2.4) [37].

Таблиця 2.4. Структура експорту України 2022-2023 р.

Зростання експорту сільськогосподарської продукції при зменшенні постачань товарів інших галузей на зовнішні ринки призвело до збільшення частки цих товарів у товарній структурі експорту України за перший квартал 2022 року з 46% до 65%.

Основу сільськогосподарського експорту становили зернові культури. За перші три місяці 2023 року Україна експортувала їх на більше 3 млрд доларів або 30% від загального товарного експорту. Місячні обсяги експорту зернових продовжували стабільно зростати протягом перших трьох місяців 2023 року: близько 1 млрд доларів у січні, більше 1 млрд доларів у лютому та більше 1 млрд доларів у березні [37].

До початку повномасштабного російського вторгнення на території України, Міністерство аграрної політики та продовольства планувало до 2030 року забезпечити продовольством 1 мільярд населення світу. Україна активно

працює над збереженням свого статусу одного з провідних світових виробників та постачальників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

У березні 2022 року обсяги експорту вітчизняної агропродукції спали до менше ніж півмільйона тонн, у порівнянні з попереднім місяцем, коли щомісячний показник становив близько 7-8 мільйонів тонн. Морські маршрути, які раніше були основними шляхами постачання продовольства з України на світові ринки, були заблоковані російськими терористами. Перевезення аграрного експорту залізничним транспортом через західні кордони спричинило не лише зниження конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції, а й погіршило ставлення польських [38] та болгарських фермерів [39] до українського зерна.

Українське зерно, хоч і менше за якістю, але дешевше за ціною, зазнало значного зростання обсягів експорту через програму «Шляхи солідарності», запроваджену Єврокомісією. Також важливим кроком для аграрного експорту стало розблокування морських шляхів за посередництвом Туреччини, що дозволило відновити експорт української аграрної продукції Чорним морем. Наприкінці жовтня 2022 року рв вийшла із «зернової угоди», але під тиском Туреччини та США термін дії цього договору було подовжено. Тим не менш, російська сторона ускладнювала нормальну роботу «зернового коридору», що призвело до значних затримок і черг в Босфорі [40, с. 306–308].

До березня минулого року Україна повинна знову продовжити «зернові угоди», щоб вони діяли до кінця року. Це практично єдине джерело поповнення держбюджету за рахунок коштів, отриманих від власного експорту. Однією з проблем українського експорту стало здорожчання логістики, що значно підвищило собівартість кінцевого продукту. З 1 січня 2023 року практично всі страховики світу відмовилися страхувати вантажні судна України та рф, що курсують в зоні бойових дій у Чорному морі. Історично, більшість суден із зерном проходить через чорноморські протоки Босфор та Дарданелли. Туреччина, знаходячись у воєнний час та зі збільшеною потребою в

українському зерні з боку країн Азії та Африки, вперше з 2001 року підняла вартість тоннажу майже вдвічі.

Незважаючи на ці воєнні перешкоди, Україна продовжує виходити на ринки своїх зарубіжних партнерів. За даними Державної митної служби, у 2022 році Україна експортувала агропродовольчу продукцію на суму 23,6 млрд доларів США. Хоча це на 15% менше, ніж рекордні 27,9 млрд доларів США у 2021 році, вартість експорту минулого року стала другою за значенням в історії України [41].

Одним з ключових факторів, що забезпечили збереження обсягів поставок української аграрної продукції в умовах повномасштабного вторгнення рф, стало збільшення продажів до країн Європейського Союзу. У 2022 році обсяги поставок української аграрної продукції до країн-членів ЄС зросли на 66% порівняно з 2021 роком і склали 13,1 млрд доларів США. В цілому у 2022 році взаємна торгівля сільськогосподарською продукцією між Україною та Євросоюзом склала 16,5 млрд доларів США, що на 39% перевищує попередній рекордний показник 2021 року за часів дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Загалом, експорт українського зерна в 2022 році становив 9,1 млрд доларів США, що свідчить про суттєве зростання обсягів експорту зернових за останнє десятиріччя.

Румунія стала основним покупцем українського зерна, закупивши його на 1,24 млрд доларів США. Також, в 2022 році значно зросла вартість експорту насіння та плодів олійних культур, досягнувши майже 3,8 млрд доларів США. Імпортерами цього виду агропродукції стала Румунія, яка закупила 18,6% експорту цього продукту.

Українські зернові та олійні культури залишаються високо популярними на зовнішніх ринках, навіть у часи повномасштабної агресії рф. У 2022 році найбільшими експортованими товарами були кукурудза, пшениця та олія соняшникова [42, с. 19].

У минулому році та зараз Україна успішно протистоїть викликам, створеним агресором. Навіть у зв’язку з повномасштабною війною, українське

продовольство залишається важливим на світових ринках. За прогнозами науковців, загальна вартість експорту агропродовольчої продукції України у повинна залишитися на рівні минулого року.

Отже, Україна має значний вплив на світовий ринок зернових культур, її продукція затребувана завдяки високій якості та конкурентоспроможній ціновій політиці. Незважаючи на виклики, зумовлені геополітичною ситуацією, Україна продовжує розвивати свої експортні потоки, зокрема шляхом розширення альтернативних маршрутів доставки. Розблокування морських шляхів та сприятливі угоди з іншими країнами допомагають Україні зберегти своє позиції на ринку зернових культур.

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЗЕРНА

3.1. Проблеми митного регулювання ринку зерна

Проблеми митного регулювання ринку зерна становлять серйозний виклик для України. Затримки на митницях, складні процедури експорту та імпорту, а також непередбачуваність у митних правилах можуть впливати на ефективність та конкурентоспроможність українських постачальників зернових культур на міжнародному ринку.

Згідно з даними Світової продовольчої програми, кількість людей, які стикаються з гострою нестачею продовольства, зросла. У 2023 році близько 50 млн людей знаходяться на межі голоду, особливо це стосується найбідніших країн світу, таких як Судан, Танзанія, Уганда, Аргентина та Індія [43].

Кількість людей у світі, які стикаються з браком продовольства, зросла у 2,5 рази за останні роки.

Однією з основних причин голоду є кліматичні зміни та наслідки війни в Україні. Вторгнення в Україну суттєво вплинуло на постачання і призвело до різкого зростання цін на енергоносії і добрива, що призвело до зростання цін на продукти харчування приблизно на 20% у річному підрахунку по всьому світу.

Для розв’язання проблеми голоду у світі необхідні довгострокові заходи щодо стримування викидів вуглецю, адаптації сільськогосподарських культур до кліматичних змін, зниження залежності від хімічних добрив і боротьби з домінуванням невеликої кількості експортерів на продовольчих ринках [44].

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Україна є провідним світовим експортером зерна, поставляючи на світовий ринок понад 45 млн тонн щорічно.

До конфлікту майже вся українська пшениця, кукурудза та соняшникова олія експортувалися через чорноморські порти в основному до Азії, Європи й Африки.

Лідером експорту серед українських культур за останні роки стала соняшникова олія, яку поставляли до більше ніж 130 країни світу, пшеницю – до більше ніж 60 країн, а кукурудзу – до більше ніж 50 країн. Соя, ріпак, соняшник, інші олійні, шроти соєвий та соняшниковий, гречка – кожна з цих культур була експортована у більш ніж 40 країн світу [45].

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, митне регулювання сільськогосподарської та харчової продукції було спрощено за допомогою безмитних тарифних квот. Це означає, що Україна може експортувати продукцію в межах квоти з нульовим митом, а за межами квоти – з ввізним митом, встановленим Митним тарифом ЄС.

Для 36 видів товарів були встановлені тарифні квоти, розміри яких збільшувалися протягом 5 років на 10% щорічно відповідно до умов ЗВТ між Україною та ЄС. Адміністрування тарифних квот здійснюється за допомогою системи імпортних ліцензій, які оприлюднює Європейська Комісія [46, с. 284].

Також були введені додаткові безмитні тарифні квоти на деякі види продукції на термін 3 роки згідно з Регламентом (ЄС) 2017/1566 [47].

Наприклад, були збільшені безмитні квоти на мед, ячмінну крупу, оброблене зерно та борошно, оброблені томати, виноградний сік, овес, кукурудзу, кукурудзяне борошно та гранули, пшеницю м’яку, пшеничне борошно та гранули, ячмінь, ячмінне борошно та гранули. Угода між Україною та ЄС надає можливість для політичної асоціації та економічної інтеграції, зокрема, Євросоюз надав підтримку Україні, скасувавши антидемпінгові мита, тарифні квоти та мита для промислової продукції, а також застосування системи мінімальних вхідних цін для фруктів та овочів (Таблиця 3.1) [44].

Таблиця 3.1. Експорт зернових культур

	2023/2024 МР		2022/2023 МР	
	Всього	в тому числі: у вересні 2023	Всього станом на 09.2022	в тому числі: станом на 09.2022
Зернові та зерно-бобові, всього	6038	1451	7235	2938
пшениця	2916	891	2451	1194
ячмінь	596	98	622	292
жито	0,6	0	2,6	2,1
кукурудза	2506	452	4134	1440
Борошно пшеничне, тис. тонн	32,1	8,4	18,9	8,3
Борошно інше, тис. тонн	0,9	0,1	2,4	0,9
Експорт разом (зерно та борошно)	6082	1462	7264	2950

Слід зазначити, що починаючи з 5 лютого 2023 року, набув чинності закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану» [48].

Цей закон призначений для вирішення проблеми неповернення валютних коштів, що виникає внаслідок порушень платниками податків валютного законодавства у частині виконання строків надходження виручки від експорту товарів. Згідно з цим законом, під час воєнного стану, Кабінет Міністрів України може встановлювати спеціальний режим експортного забезпечення, за якого експорт товарів під певними кодами (1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206, 1512, 2306 - пшениця, ячмінь, кукурудза, соя, ріпак, соняшник, масло соняшникове, макуха) буде здійснюватися з особливостями, передбаченими статтею 19-1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [49] та відповідним пунктом підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу [50].

Згідно з цим режимом, експортери, які експортують товари під цими кодами, в межах визначеного ліміту та без порушень валютного законодавства упродовж останніх 12 місяців, зможуть здійснювати експортні операції без

додаткових податкових навантажень. Для інших експортерів застосовуватимуться особливості режиму експортного забезпечення [51].

Кабінет Міністрів України встановлює режим експортного забезпечення для державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Рішення КМУ має включати термін дії режиму, перелік товарів, на які розповсюджується режим, та мінімальні ціни для експорту цих товарів. Умови експорту такі:

1. Товар повинен бути включений до переліку, визначеного КМУ;

2. Експорт можуть здійснювати лише суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – платники ПДВ, які не мають призупиненої реєстрації;

3. Для вивезення товарів у митному режимі експорту необхідно мати податкову накладну, зареєстровану в ЄРПН за ставкою, що застосовується до операцій з постачання таких товарів на території України (наразі для зернових це 14%);

4. Заборонено: зарахування зустрічних вимог; використання рахунків резидентів, відкритих за кордоном, для отримання коштів від нерезидентів; використання інших форм розрахунків з нерезидентом, що не передбачають рух коштів з-за кордону на рахунки резидентів в Україні [51].

Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності звільняється від обов'язку реєстрації податкової накладної за ставкою 14% для експорту товарів, якщо:

1. Загальна митна вартість експортованих товарів протягом місяця не перевищує суму показника ΣЛіміт;

2. Органом ДПС не було виявлено порушень вимог валютного законодавства протягом попередніх 12 місяців.

Якщо загальна митна вартість експортованих товарів протягом поточного місяця перевищує суму показника ΣЛіміт, то експорт товарів на суму цього перевищення може здійснюватися, якщо є податкова накладна, зареєстрована в ЄРПН за ставкою, що застосовується до операцій з постачання таких товарів на території України (наразі для зернових це 14%) [51].

Порядок оподаткування (застосовується при перевищенні показника ΣЛіміт):

1. Платник податку, який планує вивезення товарів за межі митної території України за режимом експортного забезпечення, повинен скласти та зареєструвати в ЄРПН податкову накладну до митного оформлення операції. У податковій накладній вказується ставка податку, визначена пунктом 193.1 статті 193 Податкового кодексу для операцій з постачання таких товарів на митній території України (14% для товарів з кодами 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206 00).

Після цього вивезення цих товарів вважатиметься вивезенням за межі митної території України відповідно до підпункту «г» пункту 185.1 статті 185 Податкового кодексу, що дає право на застосування нульової ставки ПДВ за умови, що різниця між фактурною та митною вартістю товарів, зазначених у митних деклараціях, не є від'ємною.

2. Після завершення банком валютного контролю за дотриманням граничних строків розрахунків за операцією та за умови, що різниця між фактурною та митною вартістю відповідних товарів не є від'ємною, платник податків повинен скласти розрахунок коригування для застосування нульової ставки ПДВ [51].

Лише після отримання повної оплати за товар шляхом переказу коштів від нерезидента на рахунок резидента в українському банку і закриття банком контролю щодо повернення валютної виручки експортер матиме право скласти розрахунок коригування та змінити ставку податку за експортованим товаром на нульову.

В той же час, Державна митна служба зобов'язана надавати банкам, які обслуговують операції з експорту товарів, інформацію про ці операції, експортера та його контрагента-нерезидента. Після завершення валютного контролю банк передає інформацію до Державної податкової служби, яка відправляє відповідне повідомлення експортеру. Після реєстрації розрахунку коригування, якщо у експортера виникає від'ємне значення суми ПДВ, воно

підлягає відшкодуванню з бюджету. Операції з вивезення товарів за межі митної території України, на які застосовується режим експортного забезпечення, із незавершеним валютним контролем за дотриманням граничних строків розрахунків, оподатковуються за ставкою податку, визначеною пунктом 193.1 статті 193 Податкового кодексу для операцій з постачання таких товарів на митній території України (14% для товарів з кодами 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206 00) [51].

Варто звернути увагу на те, що митне регулювання ринку зерна стикається з декількома проблемами, включаючи:

1. Тарифи та квоти. Встановлення тарифів та квот на експорт та імпорт зернових може призвести до обмеження доступу до ринків і збільшення вартості для споживачів.

2. Адміністративні перешкоди. Складні адміністративні процедури можуть ускладнювати та уповільнювати процеси експорту та імпорту зернових.

3. Недостатність інфраструктури. Недостатня розвиненість транспортної та інших інфраструктурних систем може ускладнювати та подорожчати перевезення зернових, що може впливати на їх конкурентоспроможність на ринках.

4. Недостатнє регулювання. Недостатнє регулювання може створювати умови для недобросовісної конкуренції та порушення правил торгівлі.

5. Ризики здорожчання зерна. Геополітичні конфлікти, природні катастрофи та інші непередбачувані події можуть призвести до різкого зростання цін на зернові, що може вплинути на стабільність ринку [52; 53; 54; 55].

Таким чином, проблеми митного регулювання ринку зерна включають складні тарифи та квоти, адміністративні перешкоди, недостатність інфраструктури, недостатнє регулювання та ризики здорожчання зерна. Для вирішення цих проблем можуть бути запропоновані різноманітні заходи.

3.2. Пропозиції щодо удосконалення митного регулювання ринку зерна

Україна має значний вплив на міжнародному ринку зерна і виступає як ключовий учасник у забезпеченні продовольчої безпеки світу, демонструючи потенціал для подальшого зростання виробництва та експорту зернових. У 2019/2020 році Україна зайняла друге місце за обсягом експорту зернових культур, поступившись лише США. Зміни, пов'язані з воєнним станом, виявляються навіть у порівнянні експорту зернових, зернобобових та борошна за два останніх роки (Таблиця 3.2) [56; 57].

Таблиця 3.2. Експорт зернових культур з України

	2022/2023 МР		**2021/2022 МР**	
	Всього	**в тому числі: у березні 2023**	**Всього**	**в тому числі: у березні 2022**
Зернові та зернобобові, всього	**35403**	**3106**	**44849**	**1334**
пшениця	12213	875	18399	307
ячмінь	2215	165	5641	5
жито	16,7	1	161,9	0
кукурудза	20661	2057	20348	1017
Борошно пшеничне, тис. тон	104,1	9,2	66,9	0,3
Борошно інше, тис. тон	4,2	0,2	1,5	0
Борошно разом, тис. тон **у перерахунку на зерно, тис. тон**	**108,3**	**9,4**	68,4 **91,2**	0,3 **0,4**
Експорт разом (зерно + борошно)	**35548**	**3119**	**44940**	**1344**

Цікаво, що в довоєнний період Дунайські порти працювали не на повну потужність та майже не використовували автоматизовані системи, але зі значним зростанням обсягів перевалки, працівники портів відчули складнощі у веденні обліку та обробці інформації вручну [56, с. 239].

Крім того, інші проблеми, що виникли через технічні та матеріальні обмеження, включають недостатню кількість обладнання для перевантаження, складських приміщень, а також недостатню кваліфікацію персоналу. У портах виникла складна ситуація, пов'язана з управлінням бізнес-процесами та їх обліком. Не вистачає часу та робочої сили для ведення обліку при збільшеному обсязі перевантаження, що призводить до збільшення обсягу паперової та облікової роботи.

Для ефективного управління усіма процесами, пов'язаними з перевантаженням зерна, обліковими операціями та керуванням транспортом на території порту, необхідно впроваджувати їхню автоматизацію. Використання автоматизованої системи обліку та управління допомагає мінімізувати людський вплив, а співробітник лише друкує документи, у порівнянні з тим, що «неавтоматизований співробітник» робить все вручну, що займає значно більше часу [56, с. 239].

У роботі Дунайських портів (Рисунок 3.3) та стивідорних компаній виявлено декілька особливостей:

1. У великих морських портах є можливість накопичення зерна в припортових елеваторах, а потім його вантажать на морські судна. У Дунайських портах перевантаження здійснюється за прямим варіантом – із зерновоза в баржу.

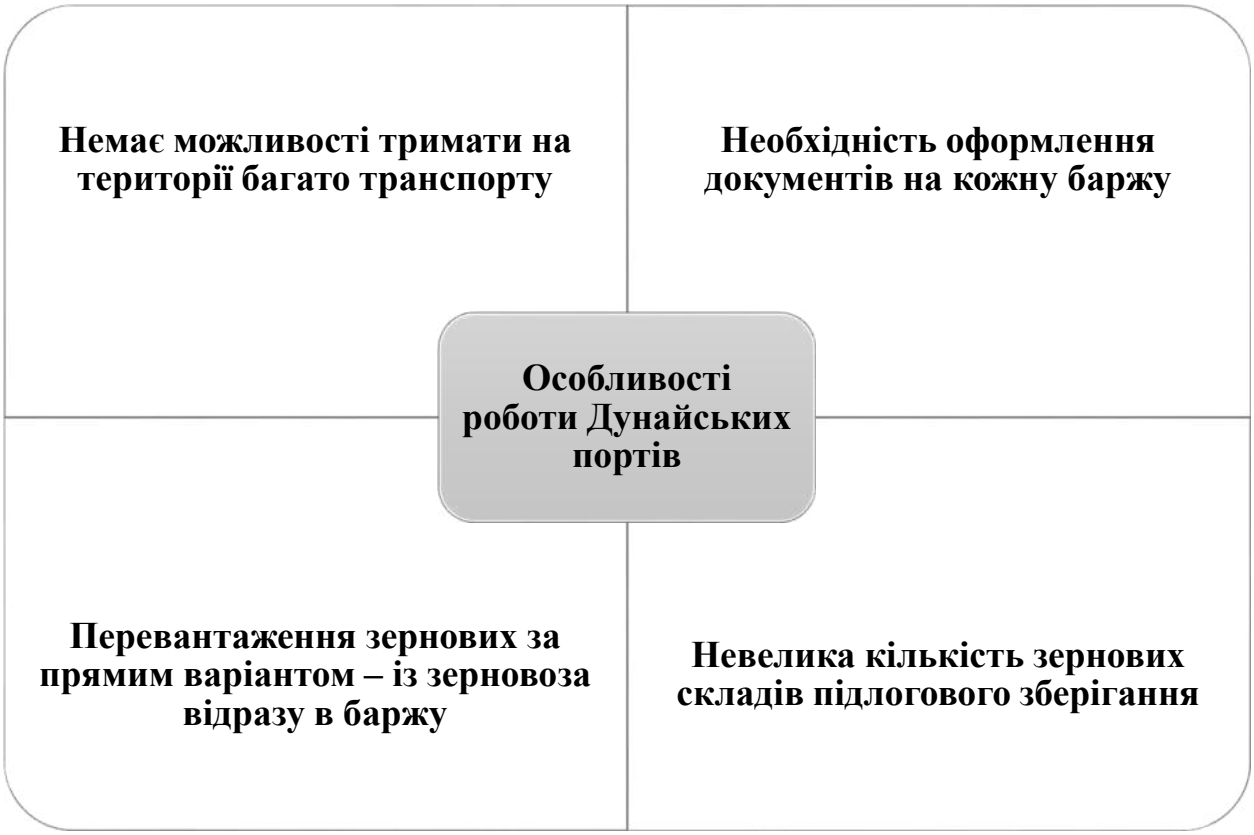
2. Є невеликі зернові склади, зазвичай підлогового зберігання, призначені для оперативного зберігання. Вони призначені для того, щоб помістити в них те, що не вмістилося в поточну баржу, накопичити для наступної, і потім, коли вона надійде, швидко перевантажити це зерно в чергову баржу.

3. Необхідно оформлювати документи на кожну баржу окремо. Традиційно в морському порту готують один пакет документів на судно

місткістю у кілька десятків тисяч тон, а тут потрібно оформлювати окремі документи на кожну відносно невелику баржу [56, с. 239].

4. Відсутність можливості тримати багато автотранспорту на території порту. Майже всі зерновози вимушені знаходитись за територією порту. Це створює необхідність у накопичувачі транспорту, де він може чекати на розвантаження. Тут можна буде проводити попередню реєстрацію зерновозів та здійснювати введення даних з товаро-транспортних накладних до облікової системи, що дозволить зекономити час в порту. Черги зерновозів уздовж доріг становлять серйозну проблему для портів і мешканців довколишніх міст [58].

Рисунок 3.3. Зображення роботи Дунайських портів

Поточна критична ситуація виникла з численними проблемами, але також є потенціал для розвитку. У даній ситуації стивідорам на Дунаї потрібно просте та економічне програмно-апаратне забезпечення, яке дозволить їм швидко впровадити автоматизовану систему обліку та управління.

Впровадження автоматизованої системи надасть стивідорам наступні переваги (Рисунок 3.4) [59]:

1. Комплексна автоматизація обліку спростить та упорядкує агентські, митні, експедиторські операції, дозволить вести облік взаєморозрахунків з постачальниками та підрядниками, а також бухгалтерський облік.

2. Виключення помилок та «людського чинника», значне зменшення крадіжок та використання незаконних схем.

3. Збільшення пропускної здатності. Кожна машина оброблятиметься швидше, що призведе до збільшення кількості оброблених машин за день.

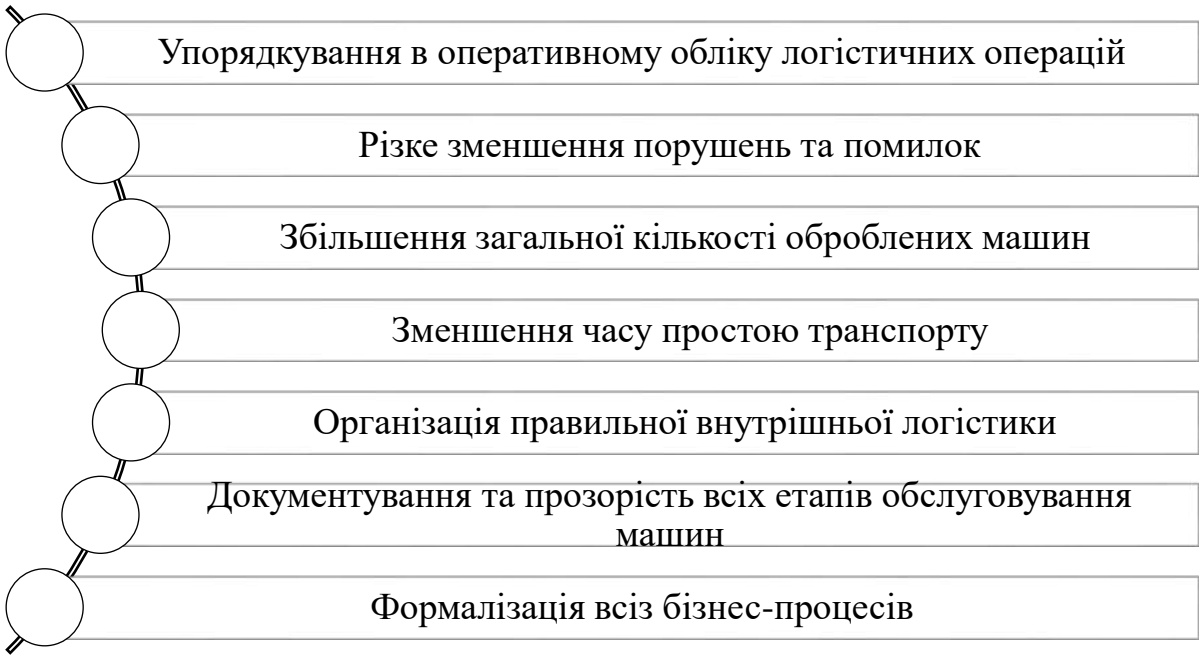
4. Прозорість та фіксація інформації на всіх етапах обслуговування зерновозів: лабораторні дослідження, зважування, візування та розвантажувальні роботи.

5. Оптимізація внутрішньої логістики.

6. Значне зменшення часу простою зерновозів під час очікування розвантаження та, як наслідок, збільшення привабливості для контрагентів.

7. Формалізація всіх бізнес-процесів. Кожен спеціаліст вводить у систему лише свої дані, що дозволяє формалізувати всі процеси [56, с. 240].

Рисунок 3.4. Зображення переваг системи автоматизації

Для ефективної автоматизації роботи Дунайських портів з обробки експортованого зерна, необхідно впровадити організований та автоматизований процес прийому та розвантаження машин стивідорами у Дунайських портах:

1. Етап планування поїздки зерновозу до порту повинен бути автоматизованим, з внесенням даних на зерно, автотранспорт та водія до електронної черги перед виїздом. Це дозволить стивідорам планувати свою роботу.

2. Прибуття зерновозу в накопичувач підтверджується та перевіряється реєстратором, що зменшує необхідність вводити дані на контрольно-пропускному пункті порту. Така система застосовується і при лабораторних аналізах, зважуванні та візуванні.

3. При кодуванні під час обліку транспорту використовується проста система ідентифікації транспортних засобів, що спрощує процес візування, зважування зерна з тарою та розвантаження.

4. Візування зернової проби та її подальше переміщення до лабораторії відбувається автоматично, а результати аналізу вносяться у систему.

5. Місце вивантаження з оброблюваної машини визначається після отримання результатів аналізів зерна.

6. Зерновоз везуть на зважування брутто, дані з якого автоматично потрапляють до облікової системи.

7. Після отримання інформації щодо ваги тари, система обчислює вагу зерна, яке завантажено на баржу. Вся інформація зберігається до моменту остаточного закриття угоди.

Цей процес є невід’ємною частиною процедури митного оформлення, яку варто розглянути детальніше [56, с. 241].

З введенням воєнного стану, однією з перших відчули суттєві зміни митниці [60]. Це призвело до термінової необхідності ухвалення великої кількості нормативно-правових актів, спрямованих на спрощення процедур митного оформлення товарів та транспортних засобів.

Зважаючи на викладене вище, наведемо кілька пропозицій щодо удосконалення митного регулювання ринку зерна:

1. Спрощення процедур митного оформлення: Розглянути можливість спрощення та зменшення бюрократичних процедур, пов'язаних з митним оформленням зернових товарів для зменшення часу та витрат на їх транзит.

2. Використання технологій: Впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації та спрощення процедур митного контролю та обліку зернових.

3. Зменшення адміністративних обмежень: Розглянути можливість зменшення адміністративних обмежень для спрощення експорту зернових та стимулювання розвитку ринку.

4. Розвиток інфраструктури: Інвестування у розвиток митної інфраструктури для поліпшення умов перевезення та зберігання зернових.

5. Стимулювання конкуренції: Створення сприятливих умов для конкуренції на ринку зерна, що сприятиме підвищенню якості та ефективності послуг.

6. Співпраця з міжнародними організаціями: Залучення міжнародних партнерів та організацій для обміну досвідом та впровадження найкращих практик у митному регулюванні.

7. Заохочення інвестицій: Створення привабливих умов для інвестування в аграрний сектор, що сприятиме розвитку виробництва та експорту зернових [61; 62].

Отже, у контексті удосконалення митного регулювання ринку зерна, важливо розглядати спрощення процедур митного оформлення, використання сучасних технологій, зменшення адміністративних обмежень, розвиток митної інфраструктури, стимулювання конкуренції, співпрацю з міжнародними партнерами та заохочення інвестицій. Ці заходи спрямовані на поліпшення умов для експорту зернових, збільшення конкурентоспроможності на міжнародному ринку та створення сприятливого середовища для розвитку аграрного сектора.

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі викладеного вище, можна зробити наступні висновки. Удосконалення митного регулювання ринку зерна потребує комплексного підходу, що ґрунтується на засадах ефективного митного контролю та сприяння розвитку зернового сектору. Необхідно акцентувати увагу на прозорості та прогнозованості митного законодавства, що сприятиме створенню стабільного і привабливого інвестиційного клімату.

Стратегічний розвиток ринку зерна повинен враховувати не лише внутрішні, але й зовнішні фактори, такі як міжнародні торговельні відносини, глобалізація та світові тенденції. Важливо розробити конкурентоспроможну стратегію, яка б враховувала потреби виробників та споживачів, а також гармонізувала українські стандарти з міжнародними вимогами.

Стратегічний розвиток ринку зерна потребує врахування сучасних тенденцій у світовій економіці та аграрному секторі. Необхідно розробити сценарії, які б враховували можливі ризики та прогнозували їхні наслідки для ринку зерна в Україні, щоб мати можливість адаптувати стратегії до змінних умов.

Ефективні сценарії стратегічного розвитку ринку зерна повинні передбачати взаємодію з іншими галузями економіки, зокрема з транспортом та логістикою, щоб забезпечити ефективний та швидкий транспорт зернових до місць експорту.

Формування і функціонування ринку зерна в Україні визначаються як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Внутрішні фактори включають в себе аграрну політику держави, земельні відносини, технологічні можливості та інфраструктуру. Зовнішні фактори полягають у взаємодії з міжнародними ринками, тарифній політиці, економічних угодах та світових тенденціях. Розвиток ринку зерна в Україні потребує комплексного підходу, що враховує ці всі аспекти.

Для успішного функціонування ринку зерна в Україні необхідно розвивати конкурентні переваги, зокрема шляхом вдосконалення технологій вирощування та зберігання зернових культур, покращення інфраструктури та логістики. Також важливо удосконалювати механізми державного регулювання ринку, забезпечуючи стабільність та прозорість у галузі.

Торгові відносини України на ринку зернових культур залежать від ряду факторів, таких як врожайність, якість продукції, кон'юнктура світових ринків та умови торгівлі. Україна має потенціал для активізації своєї ролі на світовому ринку зернових, проте для цього необхідно активно працювати над покращенням якості продукції та розвитком ефективної торговельної стратегії.

Стабільність та прозорість у веденні торгівлі зерновими культурами є ключовими факторами для успішної діяльності на міжнародному ринку. Україна повинна продовжувати вдосконалювати свою торговельну політику, розвивати партнерські відносини з іншими країнами та дотримуватися міжнародних стандартів торгівлі.

Проблеми митного регулювання ринку зерна в Україні включають в себе недостатню ефективність та прозорість процесів митного контролю, відсутність чіткої координації між різними органами, які здійснюють контроль, а також високий рівень корупції. Ці проблеми призводять до затримок у процесі митного оформлення, незадовільної якості контролю за ввезенням та вивезенням зернових культур, а також збільшення витрат для учасників ринку.

Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати системні зміни в митній сфері, зокрема, удосконалення законодавства, яке регулює митні процедури, збільшення відкритості та прозорості у роботі митних органів, а також підвищення професійного рівня працівників митних служб.

Для удосконалення митного регулювання ринку зерна в Україні пропонується впровадження інноваційних технологій та електронних сервісів, які спростять та прискорять митні процедури. Також важливо розробити та впровадити комплексну програму заходів з боротьби з корупцією в митних органах, що дозволить зменшити негативний вплив корупції на ринок зерна.

Крім того, необхідно забезпечити взаємодію між митними службами та іншими органами, які здійснюють контроль за ринком зерна, для забезпечення єдності підходів та координації заходів. Важливо також підвищити кваліфікацію працівників митних органів та забезпечити їхнє ознайомлення з сучасними методами контролю та аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002. № 37–IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 35. Ст. 258.

2. Сікало М. В. Теоретичні засади державного регулювання ринку зерна в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2016. № 1. С. 63–67.

3. Мелешко М. І. Державне регулювання ринку зерна і зернових відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?n=6&y=2010 (дата звернення 13.01.2024).

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004. № 1877–IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527.

5. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012. № 5007–VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 19–20, Ст. 190.

6. Руда О. Л. Інституціальний механізм регулювання ринку зерна. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики,* 2016. № 8. С. 73–81.

7. Пасічник Ю. В. Інструменти митного регулювання зовнішньої торгівлі: сучасний стан та напрямки вдосконалення в Україні: кваліфікаційна робота. Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування освітньо-професійна програма – Митна справа. Тернопіль, 2022. 68 с.

8. Митний кодекс України від 13.03.2012. № 4495–17. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45. № 46–47. № 48. Ст. 552.

9. Сторожук О. В., Свириденко Г. М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах євроінтеграції. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2017. №17. С. 94–98.

10. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. №959–XII. Відомості Верховної Ради. 1991. № 29. Ст. 377.

11. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013. № 584–VII. Відомості Верховної Ради. 2020. № 42. Ст. 344.

12. Сабадаш В. В., Казбан А. Ю. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово-економічної інтеграції. *Механізм регулювання економіки*, 2014. № 2. С. 123–133.

13. Дяченко О. В. Особливості митно-тарифного регулювання в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин,* 2015. № 125(1). С. 128–137.

14. Плахотна К. Є. Митно-тарифне регулювання в умовах лібералізації торгівлі. *Економічний часопис-XXI,* 2018. № 5. С. 44–45.

15. Сікало М. В. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку ринку зерна в Україні: дис. на здоб. наук. ст. докт. філ. Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування. Харків, 2021. 293 с.

16. Казьмір В. А. Стратегічні орієнтири розвитку ринку зерна: сценарний підхід. *Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції.* Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020. С. 39–42.

17. Казьмір В. А. Сценарії стратегічного розвитку ринку зерна. *Науковий погляд: економіка та управління*, 2020. № 4(70). С. 20–25.

18. Осташко Т. Ринкова трансформація аграрного сектора. Київ: Фенікс, 2004. 280 с.

19. Саблук П., Малік М., Валентинов В. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії і методології. Київ: ІАЕ, 2002. 294 с.

20. Правдюк А. Л., Прутська Т. Ю., Правдюк М. В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 360 с.

21. Сікало М. В. Ринок зерна як об’єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління,* 2017. № 1 (56). С. 1–8.

22. Шпикуляк А. Г., Білокінна І. Д. Інституційне регулювання у забезпеченні розвитку аграрного сектору і підприємництва. *Економіка. Фінанси. Менеджмент,* 2019. № 7. С. 7–15.

23. Коваль З. О. Оцінювання ефективності стратегії підприємства методами сценарного аналізу. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*, 2020. № 2. С. 43–52.

24. Савицький О. В. Розвиток ринку зерна України та його вплив на формування міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2012. № 2. С. 365–372.

25. Жук В. М. Розвиток зернового ринку. *Наукове обґрунтування інтенсифікації виробництва зерна в Україні: виступи науковців на засіданні Президії Національної академії аграрних наук України*. К. : Аграрна наука. URL: https://magazine. faaf.org.ua/rozvitok-zernovogo-rinku-1275.html (дата звернення 13.01.2024).

26. Озима пшениця: характеристика, посів, збирання і зберігання. URL: https://bizontech.ua/blog/winter-wheat-characteristics-sowingharvesting-storage (дата звернення 13.01.2024).

27. Арапін Ю. М. Ретроспектива виникнення і розвитку ринку зерна в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал,* 2023. № 1. С. 246–248.

28. Мазур В. А., Поліщук І. С., Телекало Н. В., Мордванюк М. О. Рослинництво: Навч. посіб. для студ. Вінниця: Вид-во ТОВ «Друк». 2020. 352 с.

29. Захаріна О. В., Захарина О. В. Розвиток ринку зерна України та його вплив на формування конкурентоспроможності національної економіки. *Ефективність та конкурентоспроможність аграрного виробництва. Вісник ЖНАЕУ*, 2016. № 1 (54). Т. 2. С. 95–109.

30. Блюмська-Данько К., Зайденко М. Організаційно-економічні параметри функціонування ринку зерна в Україні. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, 2023. № 1 (93). С. 28–33.

31. Коваленко Ю. С., Охріменко І. В., Зеліско І. М. Макроекономічний аналіз аграрного ринку України. Київ: ННЦ ІАЕ, 2005. 82 с.

32. Левківська Л. М. Теоретичні засади формування інфраструктури аграрного ринку. *Економіка АПК*, 2002. № 9. С. 415–420.

33. Савенко І., Ткачов В. Державне регулювання ринку зерна в Україні. *Економіка харчової промисловості*, 2023. № 15(1). С. 13–18.

34. Загальна інформація про світову організацію торгівлі. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94872f60-5734-4e7c-bcee-7873ffb2076d&title=ZagalnaInformatsiiaProSvitovuOrganizatsiiuTorgivliu (дата звернення 13.01.2024).

35. Міжнародна угода про зерно 1995 року. Угода № 995–i64. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i64. (дата звернення 13.01.2024).

36. Гвоздьова О., Корнилюк Р. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п’ять разів більше виручки, ніж металургія. Які країни купують українське? Дослідження. URL: https://forbes.ua/money/silne-pleche-agrariiv-za-visim-misyatsiv-2023-go-agrosektor-prinis-ukraini-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metalurgiya-zagalom-mi-eksportuvali-tovariv-na-245-mlrd-yaki-kraini-kupuyut-ukrainske-dosli-11102023-16579 (дата звернення 13.01.2024).

37. Центр зовнішньополітичних досліджень. Підсумки зовнішньої торгівлі товарами України в І кварталі 2023 р. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/pidsumky-zovnishnyoi-torgivli-tovaramy-ukraine-v-i-kvartali-2023.pdf (дата звернення 13.01.2024).

38. Будрін А. Польські фермери заблокували дорогу з України: протестують проти імпорту продовольства. УНІАН. URL: https://www.unian.ua/economics/agro/polski-fermeri-zablokuvali-dorogu-z-ukrajiniprotestuyut-proti-importu-prodovolstva-12171120.html (дата звернення 13.01.2024).

39. Кобзар Ю. Протест проти українського зерна: у Болгарії фермери перекрили дорогу. УНІАН. URL: https://www.unian.ua/economics/agro/u-

bolgarijifermeri-vlashtuvali-protest-proti-importu-zerna-z-ukrajini-12177927.html (дата звернення 13.01.2024).

40. Науменко Н. С., Яручик Б. В. Проблеми доступу українського зерна до споживчих ринків під час війни. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки: матеріали І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Луцьк, Вежа-Друк, 2022. С. 306–308.

41. Науменко Н. С., Яручик Б. В. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор росії. Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. 180 с.

42. Науменко Н. С. Перешкоди на шляху українського зернового експорту: економічні наслідки першого року війни. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції* / За заг. ред. Н. В. Павліхи. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 16–21.

43. Порожній стіл. Із проблеми вартості голод у 2023 році перетвориться більше на проблему доступності. The Economist. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/golod-u-2023-roci-zalishitsya-problemoyu-dlyavsiyeji-planetiprognozekspertiv-50297805.html (дата звернення 13.01.2024).

44. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. URL: https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayinizernovihzernobobovih-ta-boroshna (дата звернення 13.01.2024).

45. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Моніторинг експортної стратегії України. URL: https://exportstrategy.me.gov.ua (дата звернення 13.01.2024).

46. Смокова Т. М. Актуальні питання митного регулювання експорту зернових. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI*

століття. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2023. С. 283–286.

47. Делегований Регламент комісії (ЄС) 2017/566 від 18.05.2016. Доповнення Директиви Європейського Парламенту і Ради 2014/65/ЄС про ринки фінансових інструментів, які стосуються регуляторних технічних стандартів щодо співвідношення між невиконаними заявками та транзакціями, щоб запобігти умовам, що призводять до невпорядкованої торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019-16#Text (дата звернення 13.01.2024).

48. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.01.2023. № 2881–IX.

49. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.

50. Податковий кодекс України від 02.12.2010. № 2755–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. Ст. 112.

51. Мінченко Д. Зміни законодавчого регулювання експорту зернових, 2023. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26125/%D0%94.%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%97%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83%20%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 13.01.2024).

52. Андрущенко І. Г., Арапін Ю. М. Адміністративно-правове регулювання ринку зерна в Україні та заходи щодо його удосконалення. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2023.

№ 2. С. 86–89.

53. Дмитрієва К. М. Стан та проблеми розвитку зерна в України. VI *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи».* Харків, ХНТУСГ, 2015. С. 49–51.

54. Кузьміна К. В., Пономарьова Д. О. Експортна діяльність українських підприємств на ринку зернових культур. *Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених: у 2-х ч*. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. Ч. 1. С. 51–53.

55. Бабан Т. О. Митні важелі формавання та розвитку експорнтого потенціалу ячменю. *Розвиток національної економіки: теорія і практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ – Тернопіль: Крок, 2015. Ч. 1. С. 228–229.

56. Шпак Н. Г., Павловська Л. А., Коробкова О. М. Дослідження митно-транспортних операцій при експорті зерна з України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки,* 2023. Т. 34(73). № 2. С. 238–242.

57. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 13.01.2024)

58. Cavallia F., Naimzadaa A., Pecora N. Complex interplay between monetary and fiscal policies in a real economy model. *Chaos, Solitons & Fractals*, 2019. № 128. С. 318–330.

59. Проблеми експорту зерна через ЄС та потужностей зберігання в Україні. URL: https://elevatorist. com/blog/read/761-eksport-cherez-suhoputni-shlyahi-do-yes-mojlivosti (дата звернення 13.01.2024)

60. Alloza M., Burriel P. Pérez J. Fiscal policies in the euro area: Revisiting the size of spillovers. *Journal of Macroeconomics*, 2019. № 61. С. 103–132.

61. Коробкова О. М. Удосконалення митного оформлення контейнерних вантажів в сучасних умовах. *In The 11 th International scientific and practical conference «Modern research in world science».* Львів, 2023. С 396–400.

62. Крилов Я. О. Основні напрями розвитку ринку зерна та механізму його регулювання в Україні. *Український журнал прикладної економіки*, 2018. Т. 3. № 3. С. 43–53.